

Seleucia

Sayı VIII - 2018

Olba Kazısı Serisi

Seleucia VIII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia editörler kurulu, destekleri için Mimar Burak Yazıcı'ya (ARCLAND Mimarlık Mühendislik Danışmanlık Sanayi Tic. Ltd. Şti) şükranlarını sunar.

The Editorial Board of *Seleucia* expresses their gratitude for the support of the Architect Burak Yazıcı, owner of the Arcland Architecture.

Seleucia VIII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. *Seleucia* Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır. Yollanan alışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret K. Yegül
Murat Özyıldırım
Tuna Akçay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Harun Taşkırın
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Dr. Öğr. Üyesi Figen Çevirici-Coşkun
Dr. Öğr. Üyesi Merih Ereğ
Dr. Öğr. Üyesi. Deniz Kaplan
Dr. Öğr. Üyesi Fikret Özbay
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi Dr. Muammer Ulutürk
Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi VIII
Sayı: 8

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com

Baskı

Dijital Düşler Basım San. Ve Tic. A.Ş.
Nato Cad. Çınarlı Sok. No: 17
34418 Seyrantepe/Kağıthane
0212 279 64 44
Sertifika No: 12922

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia | Sayı 8 | Nisan - Mayıs 2018

Obelisk Bones

Dikilitaş Kemikleri

Diane Favro

11

Hadrianus ve Sardes Artemis Tapınağı:

Hadrianus Sardes'e Geldi mi, Eğer

Geldiyse...

Did Hadrian Visit Sardis? And if he did...

Fikret Yegül

27

Olba Akropolis Kazılarında Yeni Babil

Damga Mührü

A Neo-Babylonian Stamp Seal from the

Excavations of the Acropolis of Olba

Emel Erten

49

Eski Anadolu Toplumlarında Köpek

Dog in the Early Societies of Anatolia

Fikret Özbay

69

Olba'daki Ok Uçları Işığında Kentteki Askeri

Hareketlilik Hakkında Düşünceler

Thoughts on Military Activity in Olba in Light

of Arrowheads

Tuna Akçay

91

Iğdır'da Bir Orta Tunç Çağı Kompleksi

Aşağı Erhacı Yerleşimi ve Kalesi

A Middle Bronze Age Complex in Iğdır: Aşağı

Erhacı Settlement And Castle

Ayhan Yardımcıel

123

Olba Kazıları Cam Kandil Buluntuları

Glass Lamps from Olba Excavations

Emel Erten – Emine Akkuş Koçak

139

Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nin

Değerlendirilmesi

Evaluation of the Results of the Excavations at

the Northern Church of the Monastery of Olba

Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğin

165

Tarsus'tan Yeni Bir Hamam: Tarsus'un Roma

İmparatorluk Dönemi Kentsel Dokusuna ve

Kydnos'un Rotasına İlişkin Yeni Görüşler

A Newly-Discovered Bath Building at Tarsus:

Views on the Urban Texture of Tarsus and

the Flow of Kydnos River During the Roman

Imperial Period

Deniz Kaplan

191

Yeni Bulgular Işığında Urfa'da Neolitik

Dönem

The Neolithic Period in and around Urfa in the

Light of New Findings

Bahattin Çelik-Kaya Tolon

211

Yukarı Dicle Havzası'nda Bir Yeni Asur

Yerleşimi: Aşağı Salat

Aşağı Salat: A Neo-Assyrian Settlement in the

Upper Tigris Region

S. Yücel Şenyurt - Atakan Akçay - İlkyay Aklan

233

Bir Grup Geç Roma Sikkesi Işığında Parion

Yamaç Hamamının Son Kullanım Evresi

Hakkında Görüşler

Some Considerations Regarding Final Use of

Parion Slope Bath in the Light of A Group of

Late Roman Coins

Vedat Keleş - Ersin Çelikbaş - Kasım Oyarçın

269

Kitap Tanıtımı

Book Review

Apollodoros Bibliotheka: Yunan Mitolojisi

Hüseyin Üreten

305

Ankara

Yavuz Yeğin

311

Totenkult

Tuna Akçay

317

Suriye, Filistin Ve Batı Arabistan Eski

Eserleri

Murat Özyıldırım

323

PRAEFATIO

Seleucia dergisinin sekizinci sayısını sizlere sunarken, bu yıl da yazarlarımızın değerli katkılarıyla ve zengin bir içerikle sizlere ulaşmayı amaçlamaktayız. Olba'dan gelen yeni bulgularımızı sizlerle paylaşmakta; çeşitli arkeolojik konulara yeni yaklaşım ve yorumlar getiren çalışmalarını sunmaktayız.

Hadrianus'un Küçük Asya ziyaretinde geçmişin parlak başkenti Sardes'e uğrayıp uğramadığını merak ediyorsanız ya da Romalıların dev dikilitaşları Mısır'dan koparıp, imparatorluğun başkentlerine nasıl taşıdıklarını bilmek istiyorsanız; Tarsus'ta daha önce bilinmeyen bir Roma hamamı daha mı keşfedildi dersiniz ya da Parion Hamamı'nın son kullanım evresi konusunda sikkeler ışığında bilgilenmek istiyorsanız, eski Anadolu toplumunda köpeğin nasıl bir rolü olduğunu arkeolojik verilerle görmek sizce ilginçse o zaman Seleucia'nın bu sayısını okumalısınız. Orta Tunç Çağı'nın Aras Boyalıları Kültürü veya Diyarbakır Aşağı Salat Kazıları konusundaki çalışmalar ilginizi çekmekteyse ya da Urfa çevresindeki Neolitik Çağ sizce ilgi çekiciyse, doğru kaynak seçmiş bulunmaktasınız.

Olba'da Akhaemenid Dönem öncesinde Yeni Babil varlığını düşündüren bir arkeolojik veri isterseniz, 2017 kazılarında akropoliste ele geçen kalsedon damga mühür ilginizi çekecektir. Kentteki Geç Antik Dönem'i yansıtan manastır kazılarında 2017'de büyük ölçüde açığa çıkarılan Kuzey Kilisesi'nin mimari ayrıntıları; bu kilisenin de içinde bulunduğu yapıların aydınlatılmasında kullanılan cam kandillerin tipolojisi ya da Olba kazılarında bulunan ok uçları bağlamında kentteki askeri hareketlilik ile ilgili bilgilenmek için yine dergimizin bu sayısına bakmalısınız.

Yukarıda belirtilen çalışmaların yanısıra kitap tanıtımlarıyla da içeriği zenginleşen Seleucia'nın yayına hazırlanması aşamasında emeği geçen yazarlarımıza, Homer Kitabevi'ne ve Ayşen Boylu'ya; çalışmalarımızda sabırla bize eşlik eden Sinan Turan'a şükranlarımızı sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret K. Yegül

Prof. Dr. Emel Erten

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

PREFACE

While presenting the eighth volume of Seleucia, we hope to reach you with a rich content by the contribution of our writers. We are pleased to share our interpretations on the latest finds from Olba excavations as well as many other archaeological articles with interesting approaches.

If you are anxious to know if Hadrian visited Sardis during his travel in Asia Minor or how Romans carried huge obelisks from Egypt to the capitals of the Empire; if you want to know about the possibility of a newly-discovered bath building in Tarsus or the last phase of use of the bath at Parion; if you are interested in the role of the dogs in ancient Anatolia, you should see this issue of Seleucia. If you want to be informed about the archaeological evidence for Middle Bronze Age Aras Culture or the excavations of Aşağı Salat at Diyarbakır and the Neolithic Age of Urfa Region, this issue of Seleucia will be the right choice.

We are sure, you will be interested in the Neo-Babylonian chalcedony stamp seal found during the excavations of Olba in 2017. For being aware of the architectural details of the “Northern Church” within the monastery of Olba and for the typology of the glass lamps used for the illumination of the Late Antique interiors (including the Northern Church) in Olba as well as the military activity in Olba in light of arrow heads discovered at the site, you should refer to this issue.

In addition to the articles on above-mentioned topics, Seleucia contains a number of book reviews that will inform the readers on various valuable archaeological publications. We wish to thank our contributors for sharing their studies with us and Aysen Boylu, owner of Homer Books for her help and support as well as Sinan Turan for his patience and assistance during process of preparation of the publication of Seleucia.

Editors:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret K. Yegül

Prof. Dr. Emel Erten

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

Yukarı Dicle Havzası'nda Bir Yeni Asur Yerleşimi: Aşağı Salat

S. Yücel Şenyurt - Atakan Akçay - İlkay Aklan*

Öz

Orta Asur Dönemi'nin bitişinin ardından, Asur'un Yukarı Dicle Bölgesi'ne olan ilgisi Yeni Asur Dönemi'nde (MÖ 10-7. yüzyıllar) giderek artmış ve bölgenin gerek jeostratejik konumundan gerekse ekonomik avantajlarından yararlanmak adına söz konusu bölgede kalıcı bir hâkimiyet amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Yukarı Dicle Bölgesi'ndeki mevcut yerleşmelere yenileri eklenmiş, farklı bölgelerden nüfus aktarımları gerçekleştirilmiş ve büyük merkezlerin çevresinde ekonomileri daha çok tarıma dayalı köy yerleşmeleri kurulmuştur. Diyarbakır-Batman sınırına yakın bir noktada, Dicle Nehri'nin kuzeyinde, nehir geçişine en uygun alanlardan birisi üzerinde bulunan Aşağı Salat Höyüğü, Yeni Asur Dönemi'nde Dicle Nehri boyunca kurulan çok sayıdaki köy tipi tarım yerleşmesinden birisidir. Ilısu Barajı Kurtarma Kazıları kapsamında, Aşağı Salat'ta yürütülen 2000-2002 ve 2009-2010 yıllarındaki çalışmalarda üç mimari evreli Yeni Asur tabakası açığa çıkarılmıştır. Bu çalışmada, toplam beş sezon devam eden kazılardan elde edilmiş Yeni Asur Dönemi'ne ait arkeolojik verilerin (mimari, mezar, küçük buluntu ve çanak çömlek) ve Yukarı Dicle Havzası'ndaki Yeni Asur Dönemi yerleşimleri içerisinde Aşağı Salat'ın yerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Yukarı Dicle, Aşağı Salat, Yeni Asur Dönemi, Yeni Asur Dönemi Seramiği, Ölü Gömme.

* Prof. Dr. S. Yücel Şenyurt, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06500, Beşevler, Ankara. E- posta: senyurt@gazi.edu.tr.
Dr. Atakan Akçay, Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 06500, Beşevler, Ankara. E- posta: atakanakcay@gazi.edu.tr.
Arş. Gör. İlkay Aklan, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Sarıçam, Adana. E- posta: iaklan@cu.edu.tr.
Hakeme Gönderilme Tarihi: 20 Nisan 2018 ve Kabul Tarihi: 20 Mayıs 2018.

Aşağı Salat:

A Neo-Assyrian Settlement in the Upper Tigris Region

Abstract

After the Middle Assyrian Period, the interest of Assyrian Empire to the Upper Tigris Region increased gradually from the Neo Assyrian Period (10th-7th century BC), and a continuous hegemony was aimed on the behalf of exploiting from both the economic advantages and geostrategic location of the region. For this purpose, new settlements were created in the Upper Tigris Region; new population movements occurred from various regions; and new village-type settlements economically based upon mostly agricultural activities were established around the main centers. Aşağı Salat, located on the northern bank of the Tigris River near the Diyarbakır-Batman border, is one of the settlements in this type, and it has a most suitable river crossing location along river. During 2000-2002 and 2009-2010 salvage excavations at Aşağı Salat, conducted in the scope of Ilisu Dam construction activities, a Neo Assyrian settlement with three architectural phases were revealed. The assessments of the archeological materials such as architectural remains, graves, small finds and potteries unearthed in the settlement were aimed in this article.

Keywords: Upper Tigris, Aşağı Salat, Neo Assyrian Period, Neo Assyrian Pottery, Burial Customs.

Araştırmalar ve Kazılar

Yukarı Dicle Bölgesi son 20 yıldan bu yana Ilisu, Batman ve Cizre Barajlarının yapımı çerçevesinde gerçekleştirilen çeşitli yüzey araştırmaları ve kazı projeleri ile daha detaylı olarak araştırılmaya başlamıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak, günümüzden 30 yıl önce "*terra incognita*" olarak tanımlanan ve hakkında fazla bilgi sahibi olunmayan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Paleolitik Çağ'dan Ortaçağ'a dek uzanan süreci aydınlanmaya başlamış, bölgedeki uygarlıklar ve kültürler hakkında öğrenilenler artmıştır¹. "Ilisu Barajı Göl Suları Altında Kalacak Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi" çerçevesinde, Diyarbakır Müzesinin başkanlığı ve Prof. Dr. S. Yücel Şenyurt'un bilimsel sorumluluğu altında Aşağı Salat'ta 2000-2002² ve

1 Kozbe, 2014, 257.

2 Şenyurt, 2002a, 445-452, Şenyurt, 2002b, 671-697, Şenyurt, 2004, 641-668.

2009-2010³ yıllarında toplam beş sezon sürdürülen kazılarda açığa çıkarılan Yeni Asur yerleşimi bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

Dicle Nehri'nin kuzey sekisi üzerindeki höyüklerden biri olan yerleşim, Diyarbakır İli, Bismil İlçesi Yukarı Salat Beldesi'ne bağlı Aşağı Salat Mahallesi'nde yer almaktadır. (Lev. 1-2). Bismil'in 20 km doğusunda, Yukarı Salat'ın 3,5 km güneyindeki höyük, Salat Çayı ile Dicle Nehri'nin birbirine kavuştuğu noktanın 2 km doğusundadır⁴. Höyük, batıda Salat Çayı ve güneyindeki Dicle Nehri'nin alüvyal dolgusu olan Salat Çevliği, kuzeyde Abir Düzü, doğuda Beyaztoprak Tepe ve Abir Tepe ile güneyde Dicle Nehri'nin sınırladığı alanda yer almaktadır. Salat Vadisi'nden gelen yol, Dicle Nehri'ni Aşağı Salat mevkiinden geçerek güneye ve doğuya doğru yönelmektedir. Kuzey tarafından Abir Tepe ve Beyaztoprak Tepe, güney tarafından Tavya Sırtı'nın oluşturduğu masif nedeniyle nehrin derinliği höyüğün bulunduğu noktada geçilmeye uygun bir topografya sunmaktadır⁵.

Höyüğün topografik yükseltisi büyük ölçüde alüvyonla çevrelendiği için kısmen belirsizleşmiş olsa da kazı alanları, sondajlar ve Dicle'nin tahrip ettiği erozyon kesiti sayesinde arkeolojik dolgu ve yayılım alanı tespit edilebilmektedir⁶ (Lev. 3). Dicle Nehri'nin büyük taşkın yatağı karakterindeki holosene ait 3-5 m sekisi üzerinde, nehir yatağının hemen kenarında yer alan höyük, yaklaşık 150 x 100 m bir yayılıma ve 5 m kültür dolgusuna sahiptir⁷.

Aşağı Salat ilk olarak Dicle Nehri üzerinde yapılması planlanan Ilısu, Batman ve Cizre barajları, Fırat Nehri'nde kurulması planlanan Kargamış Barajı nedeniyle 1988-1990 yılları arasında G. Algaze ve ekibi tarafından gerçekleştirilen araştırmalar kapsamında bilim dünyasına tanıtılmıştır⁸. 1999 yılında E. Ay, Aşağı Salat'ın da içinde bulunduğu Yukarı Dicle Havzası'nda bir yüzey araştırması gerçekleştirmiş ve höyük bu kapsamda bir kez daha incelenmiştir⁹. Aşağı Salat'ta 2000 yılında Ilısu Barajı Kurtarma Kazıları Projesi çerçevesinde, S. Yücel Şenyurt'un bilimsel sorumluluğu altında kazı çalışmaları başlamıştır. İlk dönem kazıları 2002 yılına kadar 3 sezon devam etmiş, 2009 ve 2010 yıllarında ikinci dönem kazıları gerçekleştirilmiştir¹⁰.

3 Akçay, 2017, 52-53.

4 Şenyurt, 2002b, 671.

5 Şenyurt, 2002b, 672.

6 Akçay, 2017, 52.

7 Doğan, 2003, 131; Şenyurt, 2002a, 445.

8 Algaze vd., 1991, 213.

9 Ay, 2001, 697.

10 Akçay, 2017, 53.

İlk dönem kazıları kapsamında “Doğu Kazı Alanı” olarak adlandırılan kesimdeki Dicle erozyon sekisinin kenarında 10 x 10 m ve 7.5 x 2.5 m boyutlarındaki iki ayrı açmada çalışılmıştır¹¹. Mimari açıdan zayıf olan bu alanda daha çok seramik parçaları ve sikkeler yardımıyla geç aşaması MS 14. yüzyıla, erken aşaması ise MS 11. yüzyıla tarihlenen iki Orta Çağ tabakası tespit edilmiştir¹². Yine aynı dönemde, Dicle Nehri’nin hemen kıyısında höyüğün merkezine yakın olması sebebiyle “Merkez Kazı Alanı” olarak isimlendirilen ve Y-33 açması içerisinde kalan bir stratigrafi sondajı açılmıştır.¹³ Etrafındaki modern yapılar nedeniyle bu açmadaki kazılar ancak 4 x 5 m’lik bir alanda yapılabilmektedir¹⁴. İlk dönem kazı çalışmalarında, höyüğün yaklaşık 100 m batısındaki Geç Uruk-Erken Tunç Geçiş Aşamasına tarihlenen Mezarlık Alanı’nda, Yeni Asur Dönemi’ne ait bir mezar (M29) tespit edilmiştir. İkinci dönem çalışmalarında, höyüğün merkez alanındaki 10 x 10 m boyutlarındaki 3 ayrı açmada (V-35, V-36, Y-36) tüm kültür tabakaları, ana toprak seviyesine kadar tespit edilmiştir. Aşağı Salat kazılarının stratigrafik gelişiminin tümüyle ortaya konulabildiği söz konusu alanda 7 tabaka ve 11 mimari evre açığa çıkarılmıştır¹⁵.

Dönem	Tabaka
Orta Çağ	AS 1-2
Yeni Asur	AS 3a-c
Erken Demir	AS 4
Geç Uruk-Erken Tunç Geçiş	AS 5a-c
Geç Uruk	AS 6
Geç Ubeyd	AS 7

Tablo 1: Aşağı Salat stratigrafisi

Yeni Asur Dönemi’nde Aşağı Salat

Verimli topraklarıyla ve zengin mineral yataklarıyla ülkemizin önemli yörelerinden biri olan Yukarı Dicle Bölgesi’nin zenginliği, tarihsel süreç

11 Şenyurt, 2002b, 671.

12 Şenyurt, 2002a, Res. 3-6.

13 2000-2002 yılı kazı sezonlarında bu kazı alanı “T-26 Stratigrafi Sondajı” olarak adlandırılmış (bkz. Şenyurt 2002a, 2002b), ikinci dönem kazı çalışmalarında revize edilerek Y-33 açması olarak değiştirilmiştir (Akçay 2017, 53, dipnot 14).

14 Şenyurt, 2002b, 675.

15 Akçay, 2017, 53.

içerisinde pek çok topluluğun ilgisini çekmiş ve bölge, ilk tarımcı topluluklar tarafından yerleşim alanı olarak iskân edilmiştir¹⁶. Orta ve Yeni Asur dönemi yazıtlarına göre Yukarı Dicle Bölgesi, bazı boşluklar olmakla birlikte MÖ 13. yüzyılın başlarından MÖ 612 yılında Yeni Asur İmparatorluğu'nun yıkılışına dek, yaklaşık 700 yıl Asur'un siyasal ve kültürel etkisinde kalmıştır¹⁷. Son yıllarda gerçekleştirilen kazılarda ele geçen veriler göz önünde bulundurulduğunda, bölgede "Post Asur" olarak adlandırılan ve kültürel olarak Asur etkisinin devam ettiği dönem de göz önüne alındığında söz konusu sürenin daha uzun sürdüğü sonucu ortaya çıkmaktadır. Orta Asur Dönemi'nin bitişinin ardından, Asur'un Yukarı Dicle Bölgesi'ne olan ilgisi özellikle Yeni Asur Dönemi (MÖ 10-7. yüzyıllar) ile birlikte giderek artmış ve bölgenin gerek coğrafi konumundan gerekse ekonomik avantajlarından yararlanmak adına söz konusu bölgede kalıcı bir hâkimiyet amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bölgede Orta Asur Dönemi'nde kurulan mevcut yerleşmelere yeni yerleşimler eklenmiş, farklı bölgelerden nüfus aktarımları gerçekleştirilmiş ve büyük merkezlerin çevresinde ekonomileri tarıma dayalı olan köy/çiftlik yerleşmeleri kurulmuştur¹⁸. Yukarı Dicle Bölgesi'ndeki büyük merkezlerden olan Ziyaret Tepe, Üçtepe, Salat Tepe, Gre Dimse gibi yerleşimler bu dönemde gelişerek varlıklarını sürdürürken, Asur kültürel etkileri söz konusu büyük kentler aracılığıyla, Aşağı Salat, Kavuşan Höyük, Hakemi Use, Gre Abdurrahman ve Boztepe gibi tarımsal niteliği ön planda olan daha küçük yerleşmelere aktarılmıştır. Bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında, Bismil ve Batman Çayı arasında tespit edilebilen Erken Demir Çağı'na ait yerleşimlerin toplam 32 hektarlık alanının, Yeni Asur Dönemi'nde yaklaşık 90 hektara çıkmış olduğu önerilmiştir¹⁹. Yeni yerleşimlerin birbirine yaklaşık 5 km mesafede kurulmuş olması, bunların bağımsız tarım ekonomisi sürdürdüklerine işaret etmektedir²⁰.

Aşağı Salat kazılarında elde edilen stratigrafik veriler höyükteki en güçlü yerleşim tabakalarının, Geç Uruk-Erken Tunç Geçiş dönemine (AS5) ve Yeni Asur dönemine (AS3) ait olduğunu göstermiştir. Yeni Asur yerleşim tabakasının öncesinde ise MÖ 11-10. yüzyıllara tarihlenen Erken Demir Çağı tabakası (AS4) tespit edilmiştir. Erken Demir Çağı

16 Tekin, 2009, 193; Ökse, 2017, 167.

17 Köroğlu, 2002, 450.

18 Şenyurt vd., 2017, 346; Ökse, 2017, 174.

19 Parker, 2003, 536.

20 Ökse, 2017, 174.

yerleşimi, zayıf mimari kalıntıları ile belirgin bir kültür dolgusu ortaya koymaktan uzak olmakla birlikte, özellikle kaba nitelikte, el yapımı, yivli seramikleri ile Yukarı Dicle Bölgesi'nden bilinen gelenek ile uyum göstermektedir. Aşağı Salat'ta Geç Uruk-Erken Tunç Geçiş tabakası (MÖ 3200-2900) ile Erken Demir Çağı (MÖ 11-10. yüzyıllar.) tabakası arasında bir yerleşim tespit edilememiştir.

Yeni Asur Mimarisi

Yeni Asur Dönemi'nde Asur İmparatorluğu'nun bölgede uyguladığı politikalar ile uyumlu olarak eyalet merkezi Tuşhan'ın denetimindeki, tarımsal üretimin amaçlandığı yerleşimlerden birisi olan Aşağı Salat'ta açığa çıkarılan 3 evreli mimari, aynı amaca hizmet eden, Kavuşan Höyük, Hakemi Use, Gre Abdurrahman ve Boztepe gibi yerleşmeler ile benzerlikler göstermektedir. Yukarı Dicle Vadisi'ndeki küçük boyutlu diğer Yeni Asur Dönemi yerleşmelerinde olduğu gibi Aşağı Salat'ın da yerleşim dokusu ve mimarisine ilişkin verilerin oldukça sınırlı olduğu görülür. Orta Çağ tabakasının hemen altında, yoğun şekilde tahribata uğramış Yeni Asur tabakalarına ait mimari yapılar bütüncül plan vermekten uzak olup, son derece zayıf karakterlidir. Ağırıklı olarak taş temelsiz kerpiç mimarinin kullanıldığı yerleşimde, temel kalıntıları, sıkıştırılmış tabanlar, bu tabanlarla ilişkili ocak ve tandırlar ve avlu düzenlemesine işaret eden tahrip olmuş taş döşemeler saptanmıştır (Lev. 4). Bu doku Yukarı Dicle Bölgesi'ndeki Yeni Asur Dönemi'ne tarihlenen köy niteliğindeki küçük yerleşim birimlerini yansıtan bir özelliktir²¹. Bölgedeki bu yerleşim merkezlerinde genellikle çakıl veya dere taşı döşeli tahrip olmuş tabanların ele geçmiş olmasına karşın, bu mekânlara ait duvarların çok zayıf olması ve bunların genellikle sınırlı bir alanı kaplaması bu yerleşimlerin sezonluk kullanımı ve geçici yapılanması ile açıklanmaktadır²².

Aşağı Salat'ta Yeni Asur Dönemi'nin erken evresine (AS3c) ait olan kerpiç duvarlar (Lev. 4), diğer evrelere göre daha düzenli olup, her ne kadar sınırlı bir bölümü kazılmış olsa da, daha muntazam ve daha büyük bir yapının varlığına işaret etmektedir. Kuzey-güney uzantılı 9 m uzunluğundaki duvar ve bu duvara paralel yan duvarlar, birden fazla odaya sahip bir mekâna, bu yapı çevresinde ele geçen ocak ve bazalt öğütme taşları da yapının işlevine işaret eder. Her 3 evrede de açığa çıkarılan tandır ve

21 Şenyurt vd., 2017, 347.

22 Kozbe, 2007, 579; Ökse, 2017, 173.

ocaklar mekânların dışında, ortak kullanım alanlarında bulunmaktadır.

Aşağı Salat Yeni Asur mimarisine benzer bir düzenleme Dicle Nehri'nin güneyinde yer alan Kavuşan Höyük'te de görülmektedir. Yerleşmede taş temelsiz kerpiç duvarlar erken evreyi, kerpiç tuğlalar ve taş döşeli avluların yer aldığı mekânlar ise geç evreyi temsil etmektedir²³. Kavuşan'da F12 açmasında, içinde in situ durumda çok sayıda kabın ele geçtiği depolama mekânı Yukarı Dicle Bölgesi'ndeki ender örneklerdendir²⁴. Dicle Nehri'nin kuzeyindeki Gre Abdurrahman yerleşmesinde ise mimari, ağırlıklı olarak kerpice bağlıdır ve taş mimarinin varlığına ilişkin çok az kanıt ele geçmiştir. Daha çok höyüğün eteklerinde ele geçen mimari unsurlar bütünlükten uzaktır²⁵. Küçük köy yerleşmelerindeki mimari için bir başka örnek Dicle Nehri'nin kuzeyindeki Boztepe'de açığa çıkarılmıştır. A2-A3-A4-A5-A7 açmalarında açığa çıkarılan 2 evrelî yapı birbirine bitişik 2 mekân ve bunların önünde avlu olarak düşünülen alandan oluşmaktadır. Yapıyı oluşturan taş temelsiz kerpiç duvarlar ve sıvalı tabanlar diğer yerleşmelerde olduğu gibi geç dönemlerde tahribata uğramıştır²⁶.

Mezarlar ve Mezar Buluntuları

Bölgedeki yerleşmelerin sahip olduğu kültürel yapıyı ve bunun Asurlu karakterini yansıtan başlıca arkeolojik veriler mezarlardan ele geçen buluntulardır. Mezarlar, Aşağı Salat dışında Yukarı Dicle Bölgesi'ndeki, Hakemi Use²⁷, Ziyaret Tepe²⁸, Kavuşan Höyük²⁹, Üçtepe³⁰ gibi yerleşmelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu merkezlerde ağırlıklı olarak yerleşim içine inhumasyon gömü geleneğinin görüldüğü mezarların dışında, çömlek içi inhumasyon ve kremasyon³¹ mezarlar ve mezara konulan Asur etkili pişmiş toprak kaplar, küpe ve boncuk gibi süs eşyaları ortak bir kültürel oluşumu temsil etmektedir.

Aşağı Salat kazılarında Yeni Asur Dönemi'ne ait, biri tuğla mezar, dokuzu basit toprak olmak üzere toplam on mezar saptanmıştır³². Bunlar

23 Kozbe, 2014, 258.

24 Kozbe vd., 2009, 203.

25 Özkaya vd., 2012, 303.

26 Parker-Creekmore, 2002, 32-33.

27 Tekin, 2009, 193-211.

28 Matney vd., 2017, 105-111.

29 Kozbe, 2014, 257-276.

30 Koroğlu, 1998, 28-29.

31 Kozbe, 2013, 337-338., Matney vd., 2017, 105-111.

32 Başoğlu vd., 2013, Tablo 5.

dönemin ölü gömme geleneklerinin yanında geçerli olan kültürel ve sosyal yapıyı yansıtmaları bakımından da önem taşımaktadır. “Merkez Kazı Alanı” olarak adlandırılan V-35, V-36 açmalarında, yerleşim içinde açığa çıkarılan basit toprak mezarların büyük çoğunluğu bebek ve çocuklara (M-61, M-64, M-66, M-67, M-68, M-69, M-70) aittir³³. Ayak bileğinde *in situ* durumda bir halhal bulunan, bir silindir mühür ve boncuklarla birlikte açığa çıkarılan kadın mezarı (M-58) ile höyüğün 100 m batısında, zengin mezar hediyeleri ile gömülmüş yetişkin bir erkeğe ait mezar (M-29)³⁴ Aşağı Salat Yeni Asur Dönemi mezarları içerisinde buluntuları ile öne çıkmaktadır. Mezarlarda çoklu gömü tespit edilmemiştir. Ortaçağ tabakalarının tahribatından etkilenen mezarların bazılarında iskelet ve mezar hediyeleri dağınık şekilde ele geçmiştir.

Diğer Yeni Asur dönemi mezarlarından farklı olarak, yerleşim dışında bulunan ve erişkin bir erkeğe ait olduğu saptanan M-29 mezarı (Lev. 5), yapısı bakımından da yerleşim alanındaki diğer mezarlardan ayrılmakta, özellikle zengin buluntuları ile dikkat çekmektedir. Mezarın üst kısmında biri sağlam (33x33x6 cm), diğeri parçalar halinde ele geçen iki tuğlanın mezarın neresinde kullanıldığı bilinmemekle birlikte, bu malzemenin kullanımı, Yeni Asur Dönemi’nden bilinen tuğla mezar geleneği ile karşılaştırılabilmesini mümkün kılmaktadır. Mezar üzerinde bulunan iki tuğlanın üçgen çatı biçiminde düzenlenmiş kapaklara ait olduğu düşünülmektedir³⁵. Söz konusu mezar anlayışı Asur’daki 442 nolu mezarda da karşımıza çıkmaktadır³⁶. M-29 mezarında ele geçen, cam at ritonu, seramikler, boncuklar, bıçaklar, metal kâseler ve damga mühür mezarın varlıklı bir kişiye ait olduğunu göstermektedir³⁷. Söz konusu buluntulardan bir kulplu çömlek, dışa yatık, hafif kalınlaştırılmış ağız kenarlı, dar ve uzun boyunlu ve yumurta gövdeli forma sahiptir (Lev.6: 1). Çömleğin boynunun alt kısmında, kabartma bant bezeme, omuz üzerinde ise friz halinde düzenlenmiş, iç kısımları üçgen şeklinde çentiklerle doldurulmuş, birbirini takip eden üçgenlerden oluşan çizi bezeme bulunmaktadır³⁸. Bu çömleğin yakın benzerleri Asur³⁹ ve Nimrud’da⁴⁰ ele geçen ve MÖ 7. yüzyıl sonlarına tarihlenen seramikler

33 Başoğlu vd., 2013, Tablo 5.

34 Şenyurt, 2006, 697-704.

35 Şenyurt, 2006, 697.

36 Haller, 1954, 33, Abb. 20.

37 Şenyurt vd., 2017, 349-353.

38 Şenyurt, 2006, 698., Şenyurt vd., 2017, 349.

39 Haller, 1954, 162, Taf. 3:k.

40 Oates, 1959, Pl. XXXIX: 101.

arasında görülmektedir. Asur'da 961 numaralı mezarda ele geçen ve şişe olarak adlandırılan kap Aşağı Salat çömleğine form açısından bire bir benzemektedir⁴¹. M-29 mezarında bulunan şişe ise, hafif dışa eğik, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, ince boyunlu, ince uzun gövdeli ve sivriltilmiş bir forma sahiptir (**Lev. 6: 2**). Özellikle parfüm kapları olarak kullanıldığı düşünülen ince uzun gövdeli şişeler, Yeni Asur Dönemi'nin nadide seramik formları arasında yer almaktadır⁴². Benzer forma sahip boya bezemeli şişeler Nimrud, Ninive, Khirbet Hatuniye, Girnavaz, Zincirli ve Samaria'da ele geçmiştir⁴³. Aşağı Salat şişesinin hem form hem de yüzey özellikleri açısından en yakın benzeri Nimrud'da ve Fort Salmanassar'ın Yeni Asur Dönemi sonunda yağmalanan tabakasında bulunmuştur⁴⁴. Mezarın baş kısmında ele geçen çanak ise dışa eğik, yayvan ve basit yuvarlak ağız kenarlı, çıkıntılı omuzlu, içe çekik dipli bir forma sahiptir (**Lev. 6: 3**). Bu çanağın içe çekik dibi farklılık göstermekle birlikte, kabın formu Nimrud'da MÖ 7. yüzyıl sonlarına tarihlenen tabakada ele geçen benzer örneklerle bir arada değerlendirilebilir⁴⁵. S-formlu çanaklar içinde değerlendirilen kabın erken örneğine Tille Höyük Erken Demir Çağı tabakasında rastlanmıştır⁴⁶. Tille Höyük'te Yeni Asur Dönemi'nin sonlarına tarihlenen VIII. tabaka seramikleri arasında Aşağı Salat çanağının hem kaba hem de kaliteli çok sayıda örneği mevcuttur⁴⁷. M-29 mezarının dikkat çeken buluntularından biri de camdan yapılmış at ritonudur (**Lev. 6: 4**). İç kalıp tekniğinde yapılmış ritonun üzerindeki zikzak bezemeler, koyu mavi, bej ve koyu krem cam iplikleriyle oluşturulmuştur⁴⁸. Uzunlukları 23 cm sap uzunlukları 10 cm olan iki bronz bıçak mezarın diğer önemli buluntusunu oluşturmaktadır (**Lev. 6: 5**). Bıçakların sap kısmında da kabzayı tutturacak perçin deliği bulunmamaktadır ve söz konusu bıçaklar silah niteliğinden daha çok alet özelliği taşımaktadır⁴⁹. M-29 mezar konteksti içinde bulunan bir diğer önemli buluntu da siyah steatit taştan yapılmış konik formlu bir damga

41 Haller, 1954, Taf. 19:d.

42 Şenyurt vd. 2017, 349.

43 Şenyurt, 1988a, 36-37, Lev. V: 17-21, XLI: 152., Şenyurt, 1995, 330, Fig. 11: 1-3., Şenyurt, 2006, Res. 4: a-b.

44 Hausleiter, 1999, 47, Fig. 6: 88., Oates, 1959, Pl. XXXV: 20, Pl. XXXVIII: 88.

45 Oates, 1959, Pl. XXXV: 20, Pl. XXXVI: 33.

46 Blaylock, 1999, Fig. 2: 3.

47 Blaylock, 1999, Fig. 5: 5-8, 14-17.

48 Ritonun yapım tekniği ve benzerleri ile ilgili detaylı değerlendirmeler için bkz. Şenyurt vd., 2017, 345-362.

49 Şenyurt, 2006, Res. 7-8.

mühürdür (**Lev. 6: 6**). Ana motifini başını arkaya doğru çevirmiş bir at tasvirinin oluşturduğu damga mühürde, at üzerinde oldukça stilize işlenmiş bir insan figürü ve arka kısımda doldurma motifi olarak hilal ve bir daire bulunmaktadır⁵⁰. Aşağı Salat damga mührü tipolojik olarak, A. Nunn'un sınıflandırmasına göre 16a grubuna aittir⁵¹.

İç içe geçirilmiş şekilde bulunan, iki bronz kâse M-29 mezarında kafatasının hemen doğusunda ele geçmiştir (**Lev.6: 7-8**). Söz konusu kâselerden sağlam olanının gövde kısmı, uçları oval, ince yaprak biçimli kabartma bezemeyle çepeçevre sarılıdır. Kabın alt kısmında ise omphalosun etrafını saran rozet görünümünde, damla veya daha kalın yaprak ve aralarındaki lotus dizilerinden oluşan bir bezeme bulunmaktadır. Bronz, gümüş ve altından yapılmış göbekli kaselerin günlük kullanım kaplarından çok, sosyal statüsü yüksek kişilere ait prestij kapları olduğu bilinmektedir⁵². Bu tarz kâselerin MÖ 8-7. yüzyıl örneklerine Nimrud ve Assur'da Yeni Asur Dönemi'ne ait mezarlarda rastlanmıştır⁵³. Ayrıca söz konusu kâseler, Ziyarettepe'de G alanındaki Geç Asur binasında 7 nolu oda içindeki kerpiç döküntüye oturtulmuş G-622 mezarında ele geçen bronz kâse ile yakın paralellik göstermektedir⁵⁴.

Bu ayrıcalıklı eserlerin yer aldığı M-29 mezarının Aşağı Salat gibi küçük bir yerleşim merkezinde saptanması başlangıçta şaşırtıcı bir durum gibi görünmektedir. Ancak Aşağı Salat'ın, nehir geçişini sağlayan topografik konumunun yerleşim için ayrıcalıklı bir durum yarattığı anlaşılmaktadır. Yukarı Dicle Bölgesi'nin kuzeyinde, Dağlık Şubria bölgesine doğru yayılan Yeni Asur yerleşmeleri ile güneydeki bağlantıyı sağlayan noktada bulunan Aşağı Salat, bölgede Yeni Asur egemenliğinin tehlikeye girdiği MÖ 7. yüzyılın son çeyreği içerisinde stratejik konumu nedeni ile daha da önem kazanmış olmalıdır. Bu durumda bölgedeki Asur hâkimiyetinin zayıfladığı dönemde, bu önemli geçiş hâkim olmak için bir grup görevlinin Aşağı Salat civarına gelmiş olması uzak bir ihtimal değildir⁵⁵. M-29 mezarının da bu görevlilerden birisine ait olabileceği önerilebilir.

Orta Çağ tabakası tarafından tahrip edilmiş ve mezar bütünlüğü bozulmuş, erişkin bir kadına ait M-58 (**Lev. 5**) mezarı buluntuları ile dikkat çeken bir başka mezardır. Söz konusu basit toprak mezar, tahrip

50 Şenyurt, 2006, 699, Res. 12.

51 Nunn, 1999, 1-6, Fig. 1: 16a.

52 Şenyurt, 2006, 699, Res. 9-10., Şenyurt vd., 2017, 349.

53 Muscarella, 1988, 381.

54 Matney vd., 2011, 554, Şek. 12.

55 Şenyurt vd., 2017, 354.

edilmiş olduğu için bireyin yatış yönü tespit edilememiştir. Yalnızca tek ayak bileği korunmuş ve mezar bütünlüğü tamamen kaybolmuş mezarın etrafında dağılmış olarak taş ve fritten boncuklar, bir adet lapis lazuli figürin, bir adet fritten silindir mühür ve biri ayak kemiği üzerinde in situ durumda olmak üzere iki bronz halhal açığa çıkarılmıştır. Mezardan ele geçen mühür, kirlili beyaz renkte fritten yapılmıştır (Lev. 7: 1). Silindir formulu olan mühürde stilize olarak iki sıra su kuşu tasviri bulunmaktadır. Kartuş genişliği 1,9 cm olan silindir mührün daha çizgisel üsluba sahip bir benzeri Sultantepe'de⁵⁶ ele geçmiştir. Khorsabad/Dur-Şarrukin Sarayı 165 no'lu odada ele geçen silindir mühür⁵⁷ de Aşağı Salat örneği ile yakın benzerlik göstermektedir. Alishar'da Post Hitit/ Frig tabakasında ele geçen, yine fritten bir silindir mühürde⁵⁸ tasvir edilen kuş veya kuş adam sahnesi çizgisel olarak daha farklı olsa da H. von der Osten mührün ithal olduğunu belirtip, mührü Asur stilinde değerlendirmiştir.

Mezardan ele geçen boğa biçimli boncuk opak mavi renkte, sert yapılı lapis lazuli taşından yapılmıştır (Lev. 7: 2). Oturur biçimde, başı dik pozisyonda duran boğanın arka kısmı yuvarlak işlenmiş, kuyruk belirtilmemiştir. Kafa kısmında boyun oldukça iri tutulmuş, çene altından gövdeye kadar boyun keskin ve şişkince işlenmiştir. Böylece oldukça iri boyutlu bir boğa tasvir edilmiştir. Tüm tasvir önden dikdörtgen, arkadan daha oval biçimli bir podyum üzerindedir. Asur'da Yeni Asur Dönemi'ne tarihlenen 182 no'lu mezarda ele geçen, lapis lazuliden yapılmış, oturur vaziyette betimlenmiş hayvan biçimli boncuk⁵⁹ ile Aşağı Salat örneği karşılaştırılabilir. Nuzi/Yorgantepe'de, Mitanni Dönemi'ne tarihlenen farklı örnekler de bulunmaktadır⁶⁰. Aşağı Salat boğa biçimli boncuğunun, yine lapis lazuliden yapılmış bir diğer yakın benzeri, Persepolis'te ele geçmiş olup MÖ 6. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir⁶¹.

Ele geçen bronz halhallardan (Lev. 7: 3-4) ilki ayak bilek kemiği üzerinde in situ olarak ele geçmiştir. Çapı 8,8 cm olan halhalın benzerleri Demir Çağ mezarlarında yaygın olarak ele geçmektedir⁶². Yukarı Dicle Havzası'nda yapılan kazılarda çok sayıda bilezik ele geçmesine rağmen, bulunan halhallar sınırlı sayıdadır. Moorey, bilezik ve halhalların

56 Lloyd, 1954, 108, Fig. 8.2.

57 Loud-Altman, 1938, Pl. 58.

58 Von der Osten, 1937, 419, Fig. 479.

59 Haller, 1954, 22, Taf. 12:b.

60 Starr, 1937, Pl. 131g.

61 Schmidt, 1957, Pl. 43/1.

62 Moorey, 1980, 74-75.

ayrımının çap ölçüsüne göre yapılabileceğini belirtip, 4,5 cm ile 7,5 cm çapındakileri bilezik, 7,5 cm'den daha büyük çaptakileri ise halhal olarak sınıflandırmıştır. Ancak daha geniş çap ölçüsüne sahip bileziklerin Asur kültüründe pazubent olarak kullanıldığını ve bunların halhallar ile karşılaştırılabileceğini öne sürmektedir⁶³. Aşağı Salat'ta iskeletin ayak bileği üzerinde bulunan halhal, Moorey tarafından verilen ölçülere uymakla beraber, in situ durumda bulunmaları ile de Yukarı Dicle Bölgesi'ndeki en önemli örnekleri oluşturmaktadır. Üçtepe'de Orta Asur Dönemi sonu ile Yeni Asur Dönemi başına tarihlenen mezarda⁶⁴, Kargamış yakınlarındaki MÖ 1. Binyıl mezarlığı olan Deve Höyük'te⁶⁵ ve Til Barsip'te⁶⁶ benzerleri görülmektedir. Til Barsip örneği uç kısımlarının yuvarlatılmış olması ile Aşağı Salat örneğinden farklılık göstermektedir.

Mezar hediyesinin ele geçtiği son mezar (M-60) V-36 açması kuzey kesiti yakınlarında açığa çıkarılmıştır. Basit toprak mezar bir bebeğe aittir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan iskelet, hoker pozisyonunda yatırılmıştır. Mezardan iki adet bronz küpe ele geçmiştir (Lev. 7: 5-6). Küpelerden ilki yuvarlak bir forma sahiptir. Diğerine göre tamamı korunmuş olan yarım ay biçimli bronz küpe kahverengiye yakın renklidir ve daha az korozyona uğramıştır. MÖ 7. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen yarım ay biçimli küpenin benzerleri Nimrud'ta bir mezarda⁶⁷, Nabu Tapınağı'nda ve özel bir konutta⁶⁸ ele geçmiştir. Yukarı Dicle Havzası'nda ise yarım ay biçimli, üzerinde damar şeklinde süslemeler olan küpeler Üçtepe'de Orta Asur Dönemi sonu, Yeni Asur Dönemi başına tarihlenen mezardan bilinmektedir⁶⁹. V-35 açmasında dağınık durumda açığa çıkarılan hayvan iskeletinin yanında yine bir mezara ait olduğu düşünülen bir adet p.t. vazo (Lev. 9: 5) ve bronz bir kase (Lev.7: 7) ele geçmiştir. Yoğun korozyona uğramış kâsenin tamamı sağlam olup, üzerinde ayrışmamış çatlaklar yer almaktadır. Dışa çekik ağız kenarlı kâsede boyun gövdeden dışa çekik, karın kısmı ise ağızla simetrik olarak dışa çekik ve şişkincedir.

Ortaya çıkarılan mezarların sayısal olarak azlığı ve bu mezarlarda ele geçen iskeletlerin kısmen çok parçalı oluşu antropolojik inceleme ve değerlendirmeyi zorlaştırırsa da ait oldukları dönemle ilgili bilgiler vermesi

63 Moorey, 1980, 74.

64 Köroğlu, 1998, 29.

65 Moorey, 1980, 75, Fig. 11.

66 Thureau-Dangin, Dunand, 1936, Pl. XVI.

67 Curtis, 1983, Pl. 28b.

68 Curtis-Maxwell Hyslop, 1971, Pl. XXX-XXXI.

69 Köroğlu, 1998, Lev. 9.

açısından önemlidir. Aşağı Salat mezarlarında dikkat çeken durum, bebek ölümlerinin fazlalığıdır. Bebeklerin 5'i bir yaşını doldurmadan yaşamlarını yitirmişlerdir. Bebek ve çocuk ölümleri, toplumların gelişmişlik durumlarının, çevre koşullarının, sağlık ve beslenme şekillerinin bir göstergesi olarak kabul görmektedir. Söz konusu ölümler üzerinde biyolojik çevre, fiziki çevre ve sosyal çevre gibi faktörler etkili olmaktadır. Bu faktörler toplumların gelişmişlik durumlarının bir göstergesi olarak ele alınabilir⁷⁰. Aşağı Salat iskeletlerinde tespit edilen bulguların benzerlerine çevre yerleşmelerde de rastlanması, Yukarı Dicle Havzası'nda bu dönemde görülen köy tipi tarım yerleşmelerindeki yaşam koşullarının yetersiz olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

V-36 açmasındaki bir diğer önemli buluntu, alt kısmı kırık olarak ele geçmiş 11 cm uzunluğundaki kule biçimli kemik objedir. Bu buluntunun dağıtılmış bir mezara ait olup olmadığı tam olarak anlaşılamamıştır. Kemik objenin üzerinde, ön ve yan yüzlerde iç içe geçmiş konsantrik daireler yer almaktadır (Lev. 8). Arka yüzeyde ayrıca dört eşit parçaya bölünmüş daire motifleri görülmektedir. Aşağı Salat örneğinin en yakın benzeri Batman sınırları içerisindeki Çemialo Sırtı'nda yapılan kazılarda Demir Çağ tabakası (MÖ 1100- MÖ 4. yüzyıllar) içinde ele geçmiştir. Kule biçimli kemiklerin nispeten daha sade bezemeye sahip benzerlerine ise Değirmentepe'de Demir Çağ (MÖ 7.yüzyıl) tabakasında, Alishar'da Post Hitit/Frig tabakasında ve Suluca Karahöyük'te Frig tabakasında rastlanmıştır. Şarhöyük/Dorylaion ve Maşat Höyük'te ele geçen örnekler ise Hellenistik Dönem tabakalarında ele geçmeleriyle diğer örneklerden ayrılmaktadır⁷¹. Ele geçen bazı örneklerde söz konusu saplar ilişkili bulunduğu kesici veya delici aletlerle birlikte in situ durumda bulunmuşlardır. Aşağı Salat Höyüğü'nde ele geçen örneğin diğerlerinden farkı, bezemelerinin daha sık ve daha özenli yapılmış olmasıdır. Belki de bu sebeple, kemik sap veya kabza olarak kullanılan objenin günlük kullanımdan ziyade ayna gibi daha özel ve kişisel bir nesneye ait olabileceği de düşünülebilir.

Seramik

Son yıllarda yapılan yüzey araştırmaları ve kazılarla birlikte bölgedeki Asur egemenliği ve bu egemenliğin materyal kültüre yansımaları ile ilgili

70 Başoğlu vd., 2013, 35.

71 Esin-Harmankaya, 1985, Lev. 9., Darga vd., 2003, Res. 8., Özgüç, 1982, Pl. 61: 5., Osten, 1937, Fig. 489: e1585., Batman Müze Kataloğu, 2017, s. 171., Balkan-Sümer, 1970, Res. 16.

bilinenler hatırı sayılır derecede artmıştır. Önceki bilinenlerin aksine Dicle Nehri'nin hem güneyinde hem de kuzeyindeki yoğun Asur etkisi seramik kültüründe net bir biçimde izlenebilmektedir. Genel olarak yerli halk tarafından üretilen Asur etkili günlük kullanıma yönelik seramiklerin dışında, büyük merkezlerde görülen ve olasılıkla Asur ülkesinden ithal edilen kaliteli mallar ve bunların taklitleri olan seramikler bölgenin söz konusu dönem seramik repertuarını oluşturmaktadır.

Yukarı Dicle Bölgesi'nde *Asur tipi seramik* olarak adlandırılan çark yapımı seramikler, ince kum, taşçık, mika ve kireç katkılıdır. Hamur renkleri gri, kahverengi tonlardan, kırmızının tonlarına kadar değişmektedir. Dış yüzeyleri genellikle devetüyü ve kahverengi tonlarından kırmızı tonlarına değişen seramikler, yalın, mat perdahlı, astarlı ve kendinden astarlıdır⁷². Aşağı Salat'ta ele geçen seramikler, bölgedeki diğer yerleşimlerle ve Asur çekirdek bölgesindeki merkezlerle paralellik göstermektedir. Seramikler hamur ve astar renklerine göre, kahverengi, kırmızı (açık kırmızı, kiremit kırmızısı), perdahlı gri ve krem astarlı olmak üzere farklı grupta değerlendirilmiştir. Söz konusu mal grupları benzer yapım özelliklerine sahiptir ve formlar mal gruplarına göre değişiklik göstermemektedir.

Formlarına göre çeşitli alt gruplara ayrılan çanaklar seramik formları içerisinde en yoğun grubu oluşturmaktadır. Bunlar arasında yuvarlak gövdeli çanaklar ve omurgalı çanaklar sık karşılaşılan tiplerdendir. Yuvarlak gövdeli çanaklar grubunda görülen "S" profilli çanakların, ağız çapları 12 cm ile 35 cm arasında değişen örnekleri mevcuttur (Lev. 9: 1-3). Ağız kenarı altında yiv veya kalın bir oluk bulunan bu tarz çanaklar yaygın olarak kullanılan tiplerdendir. Söz konusu çanakların benzerlerine Gre Dimse, Kavuşan Höyük, Kumru Tarlası, Khirbet Qasrij ve Kar-Tukulti-Ninurta gibi yerleşmelerde rastlanmaktadır⁷³. Yuvarlak gövdeli çanaklar grubunda görülen içe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanaklar Aşağı Salat'ta en yoğun grubu oluşturmaktadır (Lev. 9: 4-8). Söz konusu formun çok çeşidi olmasına rağmen, ağız kenarında veya ağız kenarı altında kalın bir oluk veya yiv bulunan örnekler bu dönemin tipik formlarındandır. İçe ve dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı, yuvarlak gövdeli çanakların benzerlerine Asur çekirdek bölgesinin yanı sıra, Yukarı Dicle Havzası, Orta Fırat Havzası ve Habur Vadisi'ndeki pek çok merkezde rastlanmaktadır⁷⁴.

72 Ökse-Görmüş, 2014, 236.

73 Karg, 1999, Şek. 11: 9-10., Kozbe, 2010, Çiz. 7., Ökse ve diğerleri, 2014, Şek. 10: 392., Curtis, 1989, Fig. 23: 6., Schmidt, 1999, Abb. 6a: 26.

74 Kozbe, 2006, Res. 20: 5-9., Karg, 1999, Şek. 11: 6., Coşkun, 2013, Res. 2: 2-11., Parker-

Tipik Asur formlarından olan omurgalı çanaklar Aşağı Salat'ta yuvarlak gövdeli çanaklarla birlikte en yoğun grubu oluşturmaktadır. Çok çeşitlenmesi olan omurgalı çanak tipi, ağız biçimleri ve gövde boyun ilişkisi bakımından alt tiplere ayrılmaktadır. Ağız kenarında ve gövdede yiv veya bant şeklinde kabartma bulunan, dışa yayvan boyunlu ve dışa hafif çekik ağız kenarlı örneklerin (Lev. 9: 9-13) benzerleri Kavuşan Höyük ve Kar-Tukulti-Ninurta'da Yeni Asur Dönemi tabakasında ele geçmiştir⁷⁵. Yeni Asur Dönemi için tipik olan, dik boyunlu, hafif dışa çekik ağız kenarlı omurgalı çanaklar bu tipin derin örneklerindedir (Lev. 9: 14-15). Benzeri Khirbet Qasrij'de⁷⁶ bulunan çanakların, daha sığ ve ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış örnekleri geniş bir yayılım göstermektedir. Aşağı Salat'ta ele geçen keskin omuzlu örneklerin (Lev. 9: 16) bir benzerine Asur'da⁷⁷ rastlanmaktadır.

Dışa çekik ağız kenarlı örnekler arasında daha sığ görünüme sahip ve ağız kenarı düzleştirilmiş örneklerin (Lev. 9: 17-19) MÖ 7. yüzyıl ortalarına tarihlenen benzerleri Nineveh'de, Yeni Asur Dönemine tarihlenen benzerleri Yukarı Dicle Havzası'nda Boztepe'de, Cizre Bölgesi'nde Takyan Tepe'de, Kar-Tukulti-Ninurta'da, Tell Sheikh Hassan'da ve Lidar Höyük'te mevcuttur⁷⁸. Bu grup içerisinde, dik boyunlu, ağız kenarı içe kesik, dışa çekik örnekler ise imparatorluk döneminin yaygın formları arasındadır (Lev. 9: 20-22).

Günlük kullanım kaplarına göre daha özenli işçilik gösteren formlar arasında yer alan vazolardan Aşağı Salat'ta sınırlı sayıda ele geçmiştir (Lev. 10: 1-6). Söz konusu vazoların ağız kenarları genelde dışa eğik ya da hafif kalınlaştırılmıştır. Dışa eğik ve geniş olan boyun kısmı daha çok basık küresel ya da oval biçimli gövdeye keskin bir bağlantı yaparak birleşmektedir. Söz konusu vazolarda süsleme tekniği olarak kabartma bant ve çizgi bezeme kullanılmıştır⁷⁹. Basit ve dışa doğru kalınlaştırılmış ağız kenarlı örneklerin benzerlerine Yukarı Dicle Havzası, Yukarı

Creekmore, 2002, Fig. 15: A., Guarducci, 2016, Pl. CVI: 8-9., Köroğlu, 1998, Res. 10: 7., Res. 15: 10., Blaylock, 1999, Fig. 5: 1-2., Müller, 1999, Abb. 13: 15., Jamieson, 1999, Fig. 1: 8,10., Eidem-Ackermann, 1999, Fig. 8: 8-11., Oggiano, 1999, Fig. 5: 8-11, Oates, 1959, Pl. XXXVI: 35., Ökse-Görmüş, 2014, Res. 9.

75 Kozbe, 2006, Res. 26: 7., Kozbe, 2007, Çiz. 4., Schmidt, 1999, Abb. 6a: 21.

76 Curtis, 1989, Fig. 25: 48.

77 Haller, 1954, Taf. 6: av.

78 Lumsden, 1999, Fig. 5:22., Parker-Creekmore, 2002, Fig. 17: o., Parker, 2003, Fig. 9: H., Schmidt, 1999, Abb. 6a: 14., Schneider, 1999, Abb. 5:3., Müller, 1999, Abb. 7: 12.

79 Şenyurt, 1988b, 281-291.

Habur Vadisi ve Orta Dicle Havzası'nda rastlanmaktadır⁸⁰. Yeni Asur seramik repertuarı içinde düğme dipli vazolar gibi, gamze bezekli veya parmak baskılı olarak adlandırılan vazolar da bu geleneğin kendine özgü bir türünü oluşturmaktadır. Yaygın olmayan söz konusu vazoların boyunları hafif dışa eğik, gövdeleri oval ya da basık küre şeklinde olup, yumurta, düğme veya halka diplidirler⁸¹. Söz konusu bezeme türü, kap nemli iken gövde kısmına parmak basma tekniği ile yapılmıştır⁸². Nadir de olsa yuvarlak uçlu bir alet yardımı ile bu bezeme türünün uygulandığı örnekler de mevcuttur⁸³. Aşağı Salat'ta, Asur Saray Malı olarak nitelenen vazolara ait yalnızca bir örnek ele geçmiştir (Lev. 10: 6). Yukarı Dicle Bölgesinde nadir olarak ele geçen gamze bezekli vazoların benzerleri bölgenin büyük kentleri olan Ziyaret Tepe ve Üçtepe'de de sınırlı sayıda görülmektedir⁸⁴. Söz konusu forma Asur çekirdek bölgesindeki Nimrud'da, Assur'da, Khirbeth Hatuniyeh'de, Aşağı Habur bölgesinde ise Tell Şeh Hamad'ta rastlanmaktadır⁸⁵.

Aşağı Salat seramiği içerisinde görülen boyunlu çömlekler, Asur ve çevresi gibi, Yukarı Dicle Havzası'nda da sıklıkla kullanım görmüş biçimlerdendir. Dışa yatık boyunlu ve dışa çekik ağız kenarlı çömleklerden oluşan örneklerin ağız kenarında Asur seramiğinde karakteristik olan kabartma halinde bant bulunmaktadır (Lev. 11: 1-6). Bu tipin benzerleri Yukarı Dicle Bölgesi'nde Boztepe, Ziyaret Tepe, Gre Dimse, Hirbemerdon Tepe, Asur çekirdek bölgesinde Kar-Tukulti-Ninurta, Tell Shelgiyya, Habur Vadisi'nde Tell Rad Shagrah gibi merkezlerde mevcuttur⁸⁶.

Çömlekler arasında dik boyunlu, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı örnekler (Lev. 11: 7-11), Asur coğrafyasında geniş bir yayılım alanına sahip ve sıklıkla kullanılan depo kaplarından. Söz konusu dar ağızlı çömleklerin yüksekçe olan boyun kısımlarını bilezik gibi çevreleyen tek bir kabartma halka önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tipin benzerlerine Yukarı Dicle Bölgesi'nde tarımsal üretime yönelik

80 Coşkun, 2014, Fig. 2: 1-2, Şenyurt, 1988b, Lev. 1-1., Matney ve diğerleri, 2007, Fig. 19: c., Curtis-Green, 1997, Fig. 32: 72-74., Fig. 38: 160., Lumsden, 1999, Fig. 8: 45-46., Hausleiter, 1999, Fig. 2:4., Fig. 6: 78-79.

81 Köroğlu, 1998, 40.

82 Şenyurt, 1988, 282.

83 Hunt, 2015, 71, Fig. 3.34: b.

84 Köroğlu, 1998, Res. 9: 1, Matney-Rainville, 2005, Fig. 16: 34.

85 Hausleiter, 1999, 43, Fig. 2: 2, Fig. 6: 60-62, 64-67, Oates, 1959, Fig. 37: 61, 64, 66, Haller, 1954, Res. 5: d, Curtis-Green, 1997, Fig. 51: 267.

86 Parker-Creekmore, 2002, Fig. 17: p., Matney ve diğerleri, 2002, Fig. 13:4., Karg, 1999, Şek. 10:12., Guarducci, 2016, Pl. CV: 1., Schmidt, 1999, Abb. 5b: 17-19., Green, 1999, Fig. 6: 15,16., Reiche, 1999, Fig. 10: s.

merkezlerden Kavuşan Höyük, Gre Abdurrahman, Boztepe'de, Cizre Bölgesi'nde Yankale Höyük ve Silopi Höyük'te rastlanmaktadır⁸⁷. Asur çekirdek bölgesinde ise Nineveh, Nimrud, Khirbet Khatuniyeh, Fort Salmannassar bu tipin görüldüğü başlıca merkezler arasındadır⁸⁸.

Yeni Asur Dönemi'nin karakteristik tipleri arasında yer alan vazolara ait düğme dipler Aşağı Salat'ta sınırlı sayıda ele geçmiştir (Lev. 10: 7-11). Söz konusu örneklerde meme ucu şeklinde olan dip kısım, çoğunlukla kap çarkta iken içten bir sopa ile bastırma tekniği ile yapılmış olmalıdır. Bu tarz diplerde içte ve dışta görülen çatlak ile bozuklukların yanı sıra, iç kısımdaki çöküntü de diplerin bu teknikle yapıldığını ortaya koymaktadır⁸⁹. Düğme diplerin benzerlerine Asur çekirdek bölgesinin yanı sıra Yukarı Dicle Bölgesi ve Habur Vadisi'nde rastlanmaktadır⁹⁰.

Sonuç

MÖ 1. bin yılda, Yeni Asur Devleti en karmaşık idare yönetim sistemine sahip devletlerden birisi olmuştur. Şehirlerin iskânında, yeniden inşasında ve eyaletlerin insan kaynağını oluşturmada en önemli politikalarından birisi zorunlu göçler olmuştur. MÖ 9. yüzyılın başlarından itibaren bölgesel nitelikteki bir gücün ötesine geçmeye başlayan Yeni Asur Devleti, merkezi Asur bölgesinin sınırlarına en yakın coğrafyalardan birisi olan Yukarı Dicle Bölgesi'ne çeşitli sebeplerden dolayı seferler düzenleme ihtiyacı duymuştur.

Bu çalışmada, Aşağı Salat Höyüğü Yeni Asur Dönemi yerleşim tabakasından (AS3a-c) elde edilmiş arkeolojik veriler, kendi kültür bölgesi içerisinde ve merkezi Asur bölgesindeki yerleşimler ile karşılaştırılmıştır. Mimari gelenek, ölü gömme adetleri ve özellikle seramik buluntuları, Yeni Asur Devleti'nin Yukarı Dicle Bölgesi'ndeki varlığının tanımlanması noktasında önemli veriler sunmaktadır. Aşağı Salat Yeni Asur Dönemi seramik geleneği, Yukarı Dicle Bölgesi içerisindeki diğer yerleşimlerin de sunduğu referanslar ile merkezi Asur Bölgesi ve Yukarı Dicle Bölgesi

87 Kozbe, 2006, Res. 25: 1-8., Özkaya ve diğerleri, 2012, Çiz. 3: 223., Parker, 2003, Fig. 10: b-c., Parker-Creekmore, 2002, Fig. 17: c.

88 Lumsden, 1999, Fig.6: 30-31., Hausleiter, 1999, Fig.2: 6., Curtis and Green, 1997, Fig.39: 167-169., Oates, 1959, Pl.38.99., Pl.39: 101.

89 Şenyurt, 1988b, 281-291.

90 Parker-Creekmore, 2002, Fig. 15: P.R., Tekin, 2009, Res. 13: 2., Köroğlu, 1998, Res. 9: 5-10., Şenyurt, 1988b, Lev. 1: 2., Lev. 4: 1-6., Coşkun, 2013, Res. 3: 17-19., Coşkun, 2014, Fig. 4: 6,7., Schmidt, 1999, Abb. 5b: 35, 36, 38., Hausleiter, 1999, Fig. 5: 9, Fig. 6: 1., Curtis-Green, 1997, Fig. 51: 271-273.

arasındaki benzerliklerin, bir etkileşim veya yayılımdan çok daha büyük boyutlu olduğunu yansıtmaktadır.

Yukarı Dicle Bölgesi Asur merkezi bölgesine yakınlığı, Bereketli Hilal'in neredeyse merkezinde yer alan bir bölge olması, Fırat'ın ana kolları ve Dicle'nin kaynağına ev sahipliği yapışı, Doğu Akdeniz ve Anadolu ticaret yollarını barındırması gibi birçok unsur nedeniyle Eski Asur Dönemi'nden beri krallığın özel önem verdiği bölgeler içinde olmuştur. MÖ 1. bin yılda Asur Devleti'nin Eski ve Orta Asur dönemlerinden en önemli farklılıklarından birisi ise yerleşim dokusunda görülen sıklıktır. Yeni Asur Dönemi'ne ait kentsel yerleşimlerin dışında, kırsal/tarımsal yerleşim sayılarındaki artış mevcut hâkimiyet sistemindeki değişimi yansıtmaktadır. Çeşitli sanat eserleri (steller, yazıtlar) üzerinde de kendisini gösteren bu etkinin, Yukarı Dicle Bölgesi için Asur modasının yayılım alanı olmaktan daha çok Asur'un bizzat kendisi olarak değerlendirilmesini de mümkün kılmaktadır⁹¹.

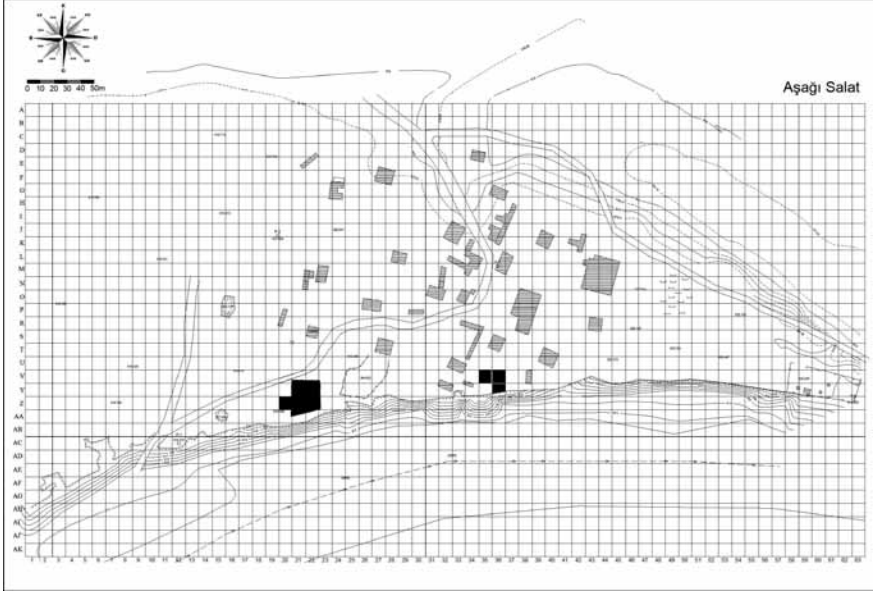
Yukarı Dicle Bölgesi'nde Yeni Asur Dönemi askeri ve idari merkezlerinin Dicle Nehri yakınında, daha erken yerleşimlerin üzerinde olduğu görülmektedir. Yukarı Dicle Bölgesi içerisindeki eyalet merkezi Tuşhan etrafında karma bir yerleşim sisteminin geliştiği anlaşılmaktadır. Birer çiftliği temsil eden bazı tek safhalı yerleşimler dışında Asur tarımsal ekonomisinin önemli bir unsurunu oluşturan bir kaç hektarlık *dunnular* önemli bir yer tutmaktadır⁹². Yeni yerleşimlerin birbirine yaklaşık 5 km mesafede kurulması ise bağımsız tarım ekonomisi sürdürdüklerine işaret eden veriler olarak kabul görmektedir. Salat Tepe çevresindeki sulak alanlarda belirlenen 10 küçük yerleşim alanının birbirine olan mesafeleri 2-4 km arasında değişmektedir.

2000-2002 ve 2009-2010 yılları arasında toplam beş sezon süren kazı çalışmaları, Dicle Irmağı'nın kuzeyinde ırmak sekisi üzerinde kurulmuş olan Aşağı Salat'ın Geç Uruk Erken Tunç Geçiş Dönemi ve Yeni Asur Dönemi'nde yoğun bir şekilde iskân edildiğini göstermiştir. Aşağı Salat'ta MÖ 3. bin yılın başlarından MÖ 1. bin yılın başlarına kadar herhangi bir yerleşim tabakası tespit edilememiş olması, söz konusu dönem aralığında Yukarı Dicle Bölgesi'ndeki yerleşim modeli tercihi ile ilişkilidir. Bu kapsamda, Aşağı Salat'taki Demir Çağı yerleşim tarihinin, zayıf karakterli Erken Demir Çağı tabakası ile başladığı görülmektedir. Yeni Asur Dönemi'nde değişen yerleşim stratejisi içerisinde Aşağı Salat,

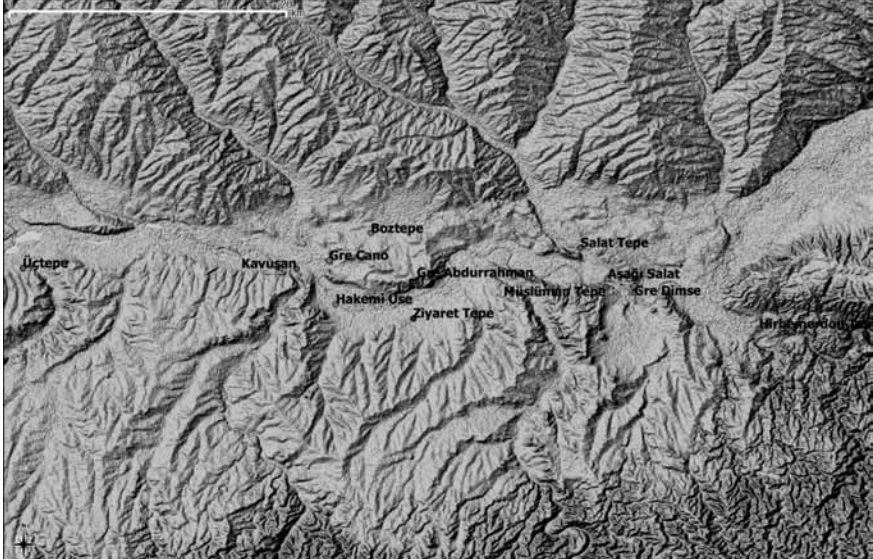
91 Brown, 2008, 212, Radner, 2004, 154-155, Ökse, 2017: 176.

92 Matney, 2012: 571-573.

nehir geçişine uygun coğrafi konumunun da getirdiği avantaj ile Yeni Asur Dönemi'nin sonlarına kadar yerleşim görmüştür. Ziyaret Tepe ve Üçtepe gibi büyük merkezlerin başını çektiği ve bu merkezlerin etrafındaki küçük tarım köyleri tarafından desteklenen, sosyal ve ekonomik açıdan güçlü bir organizasyon içinde Aşağı Salat yerleşmesi de kendine yer bulmuş ve deyim yerindeyse zincirin bir halkasını oluşturmuştur. Asur İmparatorluğu'nun yıkılması ile birlikte Aşağı Salat Höyüğü de terk edilmiş (MÖ 612-609), höyük uzun bir aradan sonra Orta Çağ'da (MS 11-14. yüzyıllar) yeniden iskân edilmiştir.

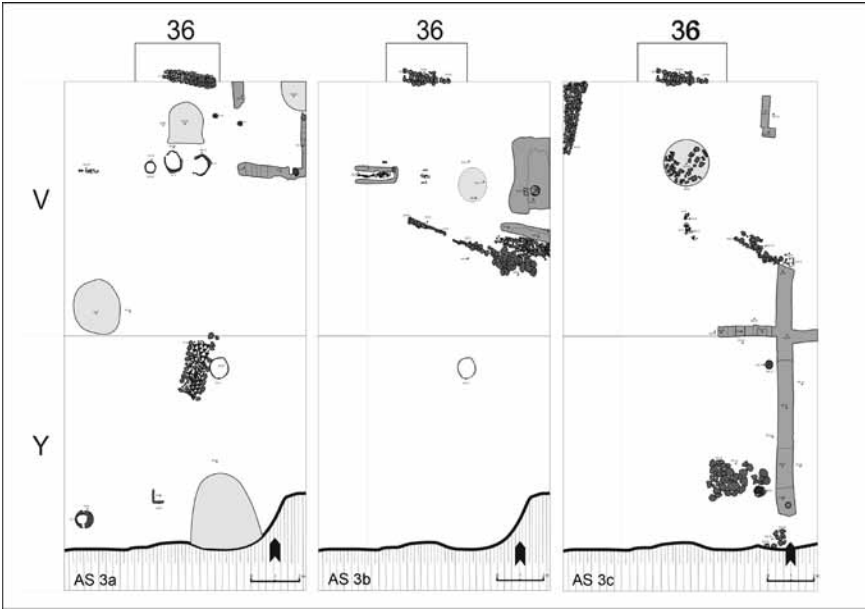
Levha 1: Aşağı Salat Höyüğü topografik haritası ve kazı alanları.

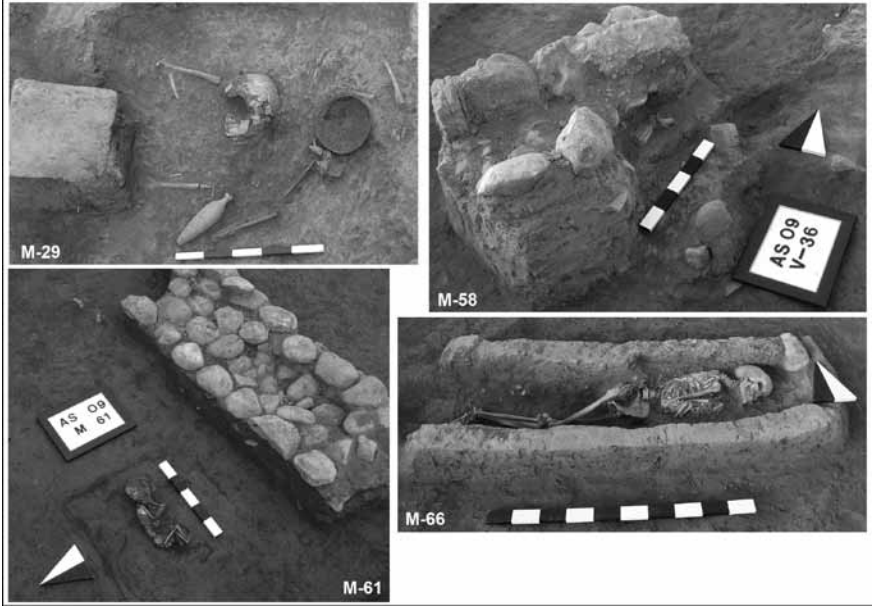
Levha 2. Metinde geçen Yukarı Dicle Bölgesi Yeni Asur dönemi yerleşmeleri.

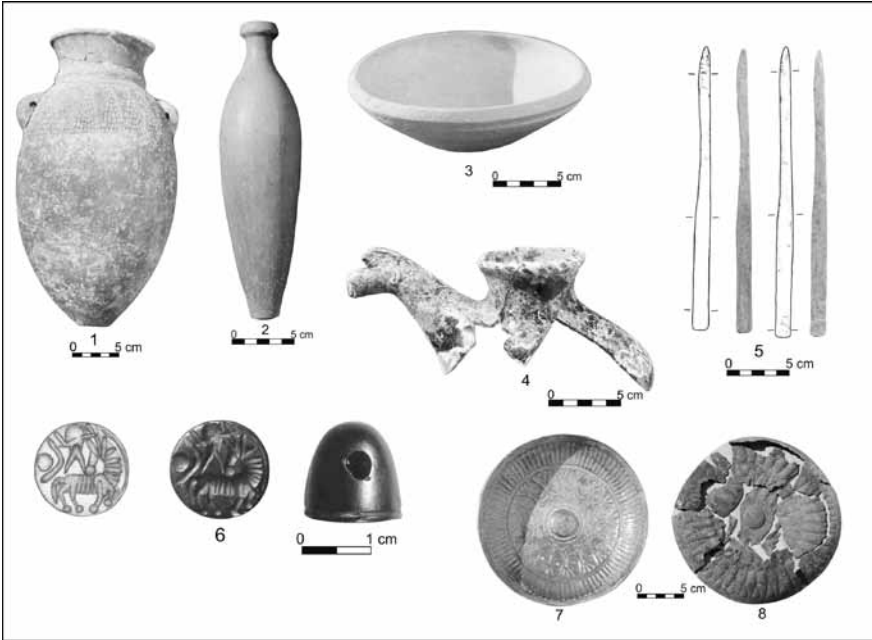
Levha 3. Aşağı Salat ve Dicle Nehri.

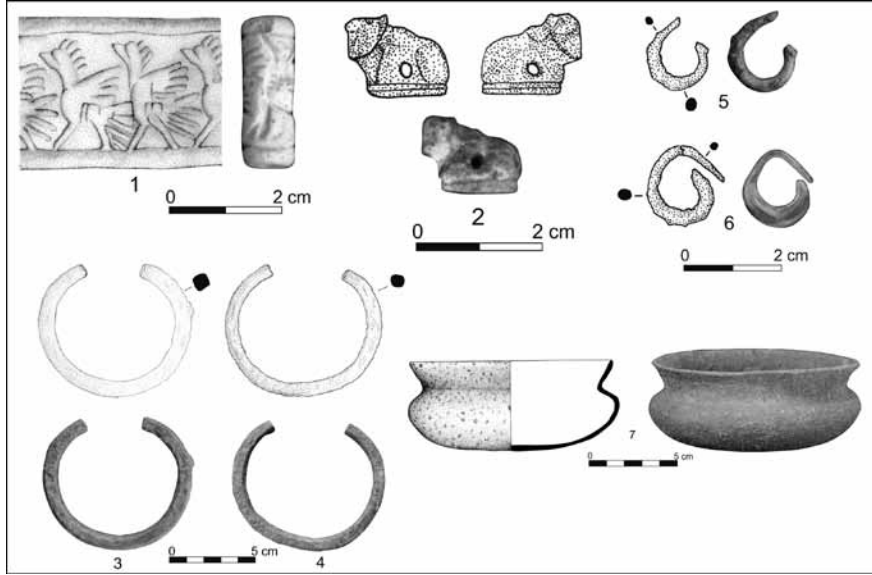
Levha 4. Aşağı Salat Yeni Asur dönemi mimarisi (AS 3a-c).

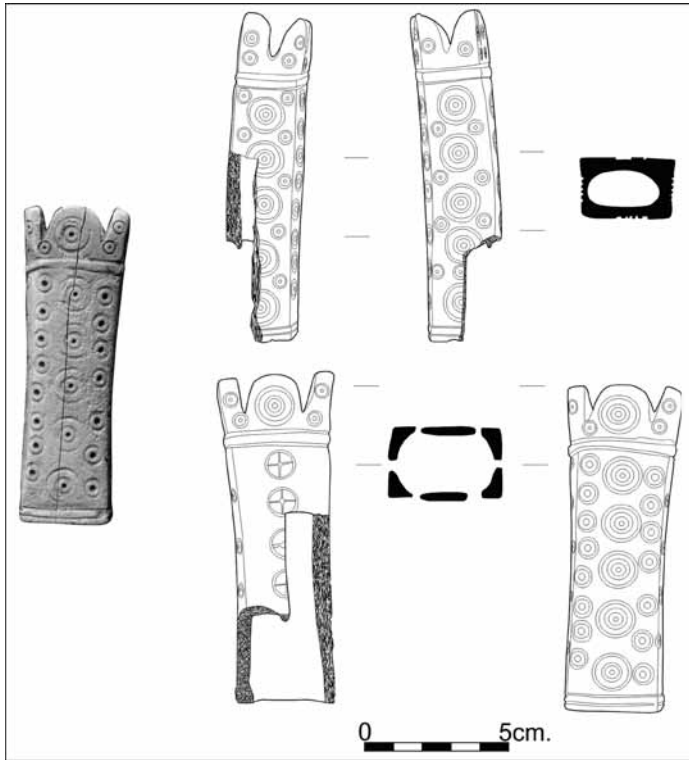
Levha 5. Aşağı Salat Yeni Asur dönemi mezarları.

Levha 6. M-29 mezarı buluntuları.

Levha 7. M-58, M-60 Mezar buluntuları ve bronz kase.

Levha 8. Kule Biçimli Kemik Sap.

Seramik Katalogu

Levha 9

1. AS09 V36 42/18. Hamur: 7,5 YR 5/4, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel. Çark yapımı.
2. AS10 Y36 30/12. Hamur: 5 YR 6/6, Astar: 10 YR 6/3, Katkı: Bitkisel, kum, taşçık. Çark yapımı.
3. AS09 V35 59/2. Hamur: 5 YR 5/6, Astar: 5 YR 5/6, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.
4. AS09 V36 56/34. Hamur: 5 YR 5/6, Astar: 5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, kireç. Çark yapımı.
5. AS09 V36 60/17. Hamur: 7,5 YR 5/4, Astar: 10 YR 6/3, Katkı: Bitkisel, kireç. Çark yapımı.
6. AS09 V36 22/15. Hamur: 10 YR 4/1, Astar: 10 YR 6/3, Katkı: Bitkisel, kum, kireç. Çark yapımı.
7. AS09 V36 63/23. Hamur: 7,5 YR 6/4, Astar: 7,5 YR 6/3, Katkı: Bitkisel, kum, kireç. Çark yapımı.
8. AS09 V35 38/19. Hamur: 7,5 YR 5/6, Astar: 5 YR 5/6, Katkı: Bitkisel, kum, kireç. Çark yapımı.
9. AS09 V36 44/3. Hamur: 5 YR 6/6, Astar: 2,5 Y 7/3, Katkı: Bitkisel, kum, taşçık. Çark yapımı.
10. AS09 V35 40/3. Hamur: 7,5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/3, Katkı: Kum, kireç. Çark yapımı.
11. AS09 V36 56/15. Hamur: 7,5 YR 5/4, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.
12. AS10 V36 77/7. Hamur: 7,5 YR 6/4, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel. Çark yapımı.
13. AS10 V36 41/7. Hamur: 5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, taşçık. Çark yapımı.
14. AS10 Y36 39/4. Hamur: 5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, kireç. Çark yapımı.
15. AS10 V36 91/1. Hamur: 7,5 YR 3/1, Astar: 5 YR 5/4, Katkı: Bitkisel, kireç. Çark yapımı.
16. AS10 Y36 33/3. Hamur: 5 YR 6/6, Astar: 2,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.
17. AS09 V36 23/24. Hamur: 5 YR 5/6, Astar: 2,5 Y 8/2, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.
18. AS09 V36 63/2. Hamur: 5 YR 6/6, Astar: 2,5 YR 6/6, Katkı: Bitkisel, kum.

Çark yapımı.

19. AS09 V36 54/6. Hamur: 7,5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/3, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.
20. AS10 V36 1/13. Hamur: 5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, kireç. Çark yapımı.
21. AS09 V35 59/6. Hamur: 7,5 YR 6/6, Astar: 7,5 YR 7/3, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.
22. AS09 V36 60/27. Hamur: 5 YR 6/6, Astar: 10 YR 7/3, Katkı: Bitkisel. Çark yapımı.

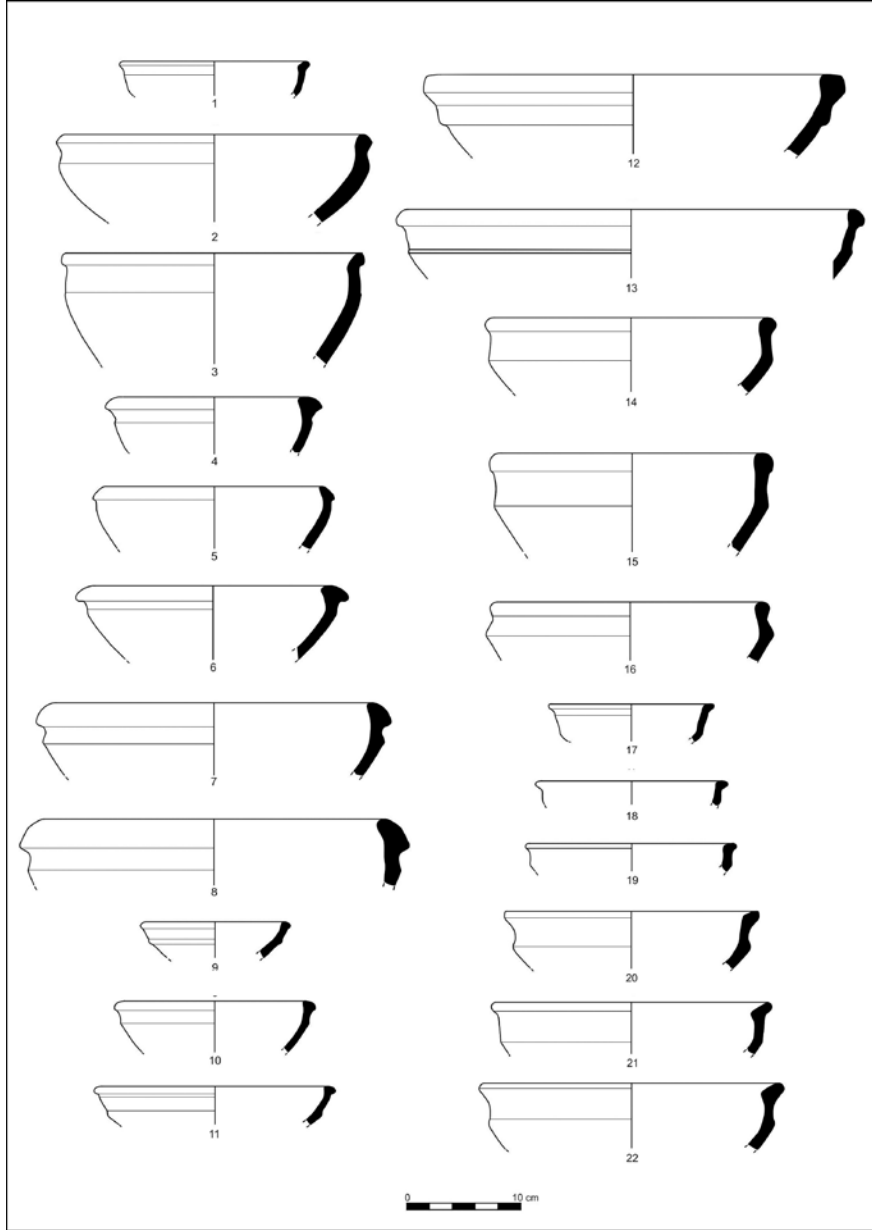
Levha 10

1. AS10 V36 8/5. Hamur: 7,5 YR 6/6, Astar: 7,5 YR 6/6, Katkı: Kum. Çark yapımı.
2. AS10 V36 8/2. Hamur: 7,5 YR 6/4, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.
3. AS09 V35 59/5. Hamur: 5 YR 6/4, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Kireç. Çark yapımı.
4. AS10 V36 18/4. Hamur: 7,5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/3, Katkı: Kum. Çark yapımı.
5. AS09 V35 33. Hamur: 7,5 YR 5/5, Astar: 7,5 YR 5/4, Katkı: Taşçık, kireç. Çark yapımı.
6. AS09 U36 3. Hamur: 7,5 YR 7/3, Astar 7,5 YR 7/3, Katkı: Kum, Çark yapımı.
7. AS09 V35 40/28. Hamur: 7,5 YR 6/6, Astar: 10 YR 7/3, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.
8. AS09 V36 56/13. Hamur: 5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Kum, kireç. Çark yapımı.
9. AS10 V36 1/12. Hamur: 5 YR 5/6, Astar: 5 YR 6/4, Katkı: Kum. Çark yapımı.
10. AS10 V36 82/28. Hamur: 7,5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Kum. Çark yapımı.
11. AS10 V36 82/35. Hamur: 7,5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 5/4, Katkı: Kum. Çark yapımı.

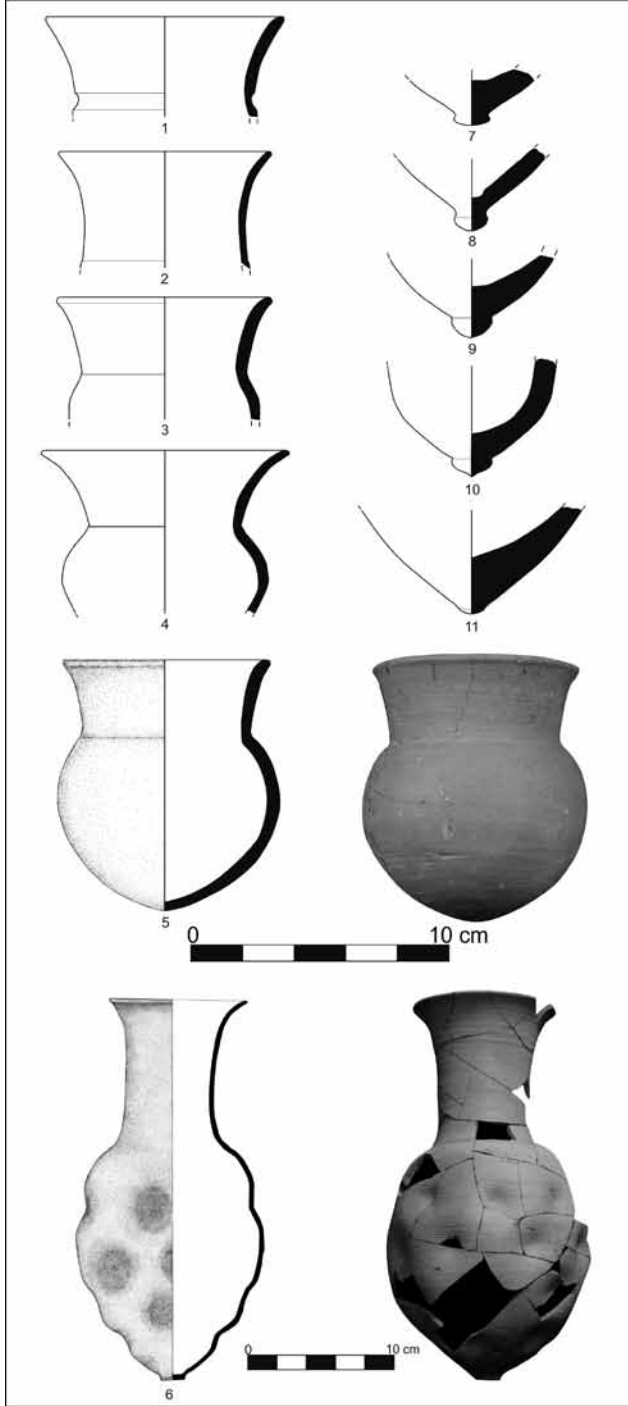
Levha 11

1. AS09 V36 23/32. Hamur: 5 YR 4/1, Astar: 5 YR 5/6, Katkı: Bitkisel, kum. Çark yapımı.

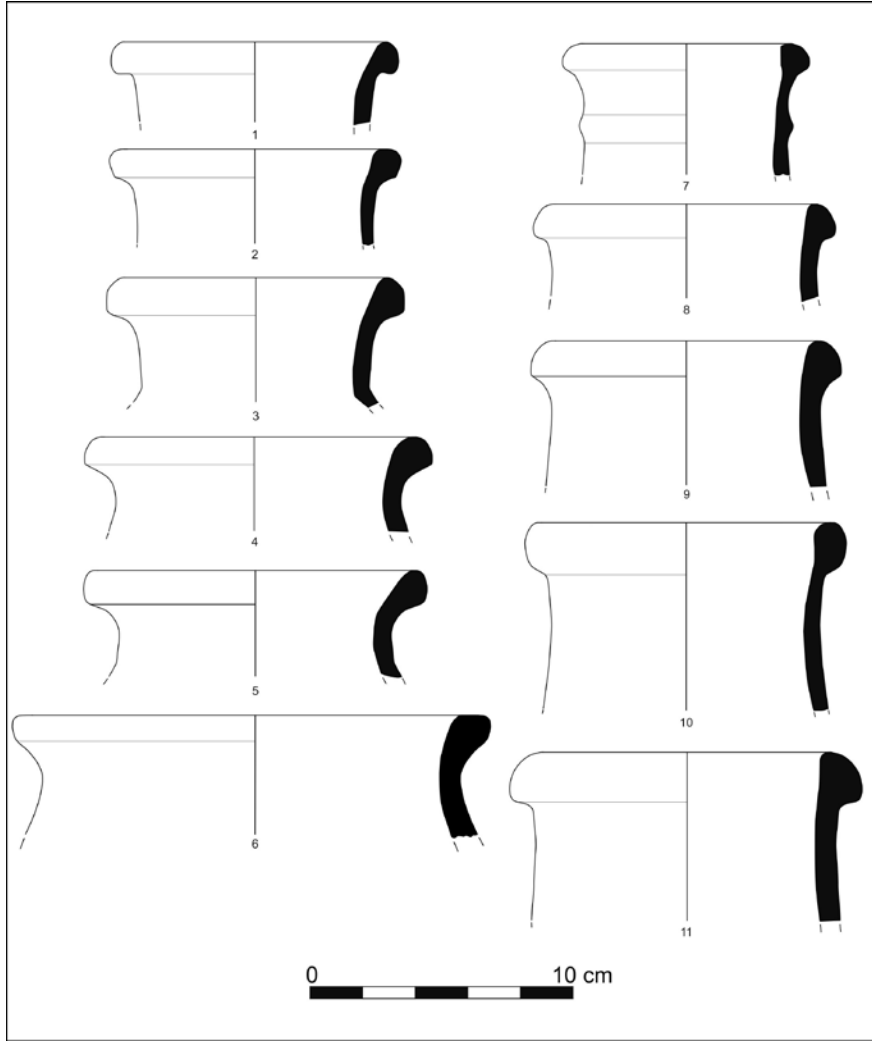
2. AS10 V36 41/4. Hamur: 10 YR 6/4, Astar: 10 YR 6/3, Katkı: Bitkisel. Çark yapımı.
3. AS09 V35 49/21. Hamur: 7,5 YR 5/3, Astar: 7,5 YR 6/3, Katkı: Kum. Çark yapımı.
4. AS10 Y36 30/9. Hamur: 5 YR 7/4, Astar: 10 YR 7/3, Katkı: Bitkisel, kireç. Çark yapımı.
5. AS09 V35 49/2. Hamur: 7,5 YR 5/6, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, kum, kireç. Çark yapımı.
6. AS10 Y36 23/8. Hamur: 7,5 YR 6/4, Astar: 7,5 YR 6/4, Katkı: Kum, kireç, Çark.
7. AS10 V36 18/5. Hamur: 7,5 YR 7/4, Astar: 10 YR 7/3, Katkı: Bitkisel, Çark.
8. AS10 V36 8/4. Hamur: 7,5 YR 6/6, Astar: 10 YR 7/4, Katkı: Bitkisel, kum, taşçık, Çark.
9. AS09 V36 23/29. Hamur, 5 YR 5/8, Astar, 5 YR 6/4, Katkı: Bitkisel, kum, Çark.
10. AS10 V36 41/1. Hamur: 7,5 YR 6/4, Astar: 2,5 Y 7/3, Katkı: Bitkisel, kireç, Çark.
11. AS10 V36 8/7. Hamur: 5 YR 4/1, Astar: 5 YR 7/4, Katkı: Kum, Çark.

Levha 9. Yuvarlak Gövdeli ve Omurgalı Çanaklar.

Levha 10. Vazolar ve Düğme Dipler.

Levha 11. Çömlekler.

Kaynakça

Akçay 2017

Akçay, A., "A Late Uruk - Early Bronze Age Transitional Period Cemetery In The Upper Tigris Region: Aşağı Salat", Olba XXV, Mersin.

Algaze ve diğerleri 1991

Algaze, G.- Breuninger, R.- Lightfoot, C.- Rosenberg, M., "The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report of the 1989-1990 Seasons", Anatolica XVII.

Ay 2001

Ay, E., "Yukarı Dicle Vadisi 1999 Yılı Yüzey Araştırmaları", Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları, Ankara.

Balkan-Sümer 1970

Balkan, K., Sümer, O., "1968 Yılı Hacıbektaş Hüyüğü (Suluca Karahöyük) Ön Raporu", Türk Arkeoloji Dergisi XVIII (I), Ankara.

Başoğlu ve diğerleri 2013

Başoğlu, O., Akçay, A., Kırmızıoğlu, P., Gökkoçun, S., Şener, T., "Diyarbakır/Aşağı Salat Hüyüğü İskeletleri", Olba, XXI, Mersin.

Blaylock 1999

Blaylock, R. S., "Iron Age Pottery from Tille Höyük, South-Eastern Turkey", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Brown 2008

Brown, B. A., Monumentalizing Identities: North Syrian Urbanism, 1200-800 BCE, University of California.

Coşkun 2013

Coşkun, N., "Diyarbakır Müzesinden Bir Grup Yeni Asur Çanak Çömleği", Colloquium Anatolicum XII.

Coşkun 2014

Coşkun, N., "Mardin Müzesinden Bir Grup Yeni Asur Çanak Çömleği", Olba XXII, Mersin.

Curtis - Maxwell Hyslop 1971

Curtis, J., Maxwell Hyslop, K.R., "The Gold Jewellery from Nimrud" Iraq XXXIII (II).

Curtis 1983

Curtis, J. "Late Assyrian Bronze Coffins", Special Number in Honor of the Seventy-Fifth Birthday of Dr. Richard Barnett, Anatolian Studies, Vol.33.

Curtis 1989

Curtis, J., Excavation at Qasrij Cliff and Khirbet Qasrij, British Museum Press, London.

Curtis-Green 1997

Curtis, J., Green, A., Excavation at Khirbet Khatuniyeh, British Museum Press, London.

Darga vd. 2003

Darga, M., Sivas, T., Sivas, H., "2001 Yılı Şarhöyük/Dorylaion Kazısı ve Karatuzla Nekropolü Temizlik Çalışmaları", Kazı Sonuçları Toplantısı24 (2), Ankara.

Doğan 2003

Doğan, U., "Aşağı Salat Höyüğü'nün Jeoarkeolojisi", *Arkeometri Sonuçları Toplantısı* 18, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Eidem-Ackermann 1999

Eidem, J., Ackermann, R., "The Iron Age Ceramics From Tell Jurn Kabir", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South Eastern Anatolia, Münster.

Esin-Harmankaya 1985

Esin, U., Harmankaya, S., "1984 Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı" Kazı Sonuçları Toplantısı 7, Ankara.

Green 1999

Green, A., "The Ninevite Countryside, Pots and Places of the Eski-Mosul Region in the Neo Assyrian and Post Assyrian Periods", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Guarducci 2016

Guarducci, G., "Phase IVA and IVB: The Early and Middle Iron Age", Hirbemerdon Tepe Archaeological Project 2003-2013 Final Report, Bologna.

Haller 1954

Haller, A., "Die Gräber und Gräfte von Assur", Verlag Gebr., Mann, Berlin.

Hausleiter 1999

Hausleiter, A., "Neo-Assyrian Pottery from Kalhu/Nimrud", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Hunt 2015

Hunt, A. M. W., Palace Ware Across the Neo-Assyrian Imperial Landscape, Brill, Leiden.

Jamieson 1999

Jamieson, A. S., "Neo-Assyrian Pottery From Tell Ahmar", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South Eastern Anatolia, Münster.

Karg 1999

Karg, N., "Gre Dimse 1998: Başlangıç Raporu", Ilısu ve Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1998 Yılı Çalışmaları, Ankara.

Kozbe 2006

Kozbe, G., "Çanak Çömlek Gelenekleri Işığında Geç Tunç Çağı Sonundan Geç Demir Çağ Sonuna dek Yukarı Dicle Bölgesi'nde Assur Varlığı", Hayat Erkanal'a Armağan: Kültürlerin Yansıması, İstanbul.

Kozbe 2007

Kozbe, G., "Kavuşan Höyük 2005 Yılı Kazısı", Kazı Sonuçları Toplantısı 28 (1), Ankara.

Kozbe ve diğerleri 2009

Kozbe, G., Öğütle, İ., İşler, S., "Kavuşan Höyük Kazısı, 2007", Kazı Sonuçları Toplantısı 30 (2), Ankara.

Kozbe 2010

Kozbe, G., "Kavuşan Höyük Kazısı 2008", Kazı Sonuçları Toplantısı, 31 (4), Ankara.

Kozbe 2013

Kozbe, G., "Diyarbakır/Kavuşan Höyük 2005-2008 Kazıları", Ilısu Barajı ve Hes Projesi Arkeolojik Kazıları 2004-2008 Çalışmaları, İstanbul.

Kozbe 2014

Kozbe, G., "Kavuşan Höyük/Diyarbakır Yeni Asur Dönemi Gömüleri", Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan, İstanbul.

Köroğlu 1998

Köroğlu, K., Üçtepe I: Yeni Kazı ve Yüzey Bulguları Işığında Diyarbakır/Üçtepe ve Çevresinin Yeni Asur Dönemi Tarihi Coğrafyası, TTK., Ankara.

Köroğlu 2002

Köroğlu, K., "Demir Çağında Yukarı Dicle Bölgesi", Anadolu Araştırmaları XVI.

Lloyd 1954

Lloyd, S., "Sultantepe Part II. Post-Assyrian Pottery and Small Objects Found by the Anglo Turkish Joint Expedition in 1952", Anatolian Studies IV.

Loud-Altman 1938

Loud, G., Altman, C., Khorsabad Part II, The Citadel and The Town, The University of Chicago Press, Chicago.

Lumsden 1999

Lumsden, S., "Neo-Assyrian Pottery from Nineveh", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Matney ve diğerleri 2002

Matney, T., Roaf, M., MacGinnis, J., McDonald, H., "Archaeological Excavations at Ziyaret Tepe 2000 and 2001", *Anatolica* XXVIII.

Matney-Rainville 2005

Matney, T., Rainville, L. "Archaeological Investigations at Ziyaret Tepe 2003-2004", *Anatolica* XXXI.

Matney ve diğerleri 2007

Matney, T., Rainville L., Köroğlu, K., Keskin, A., Vorderstrasse, T., Özkul Fındık, N., Donkin, A., "Report on Excavations at Ziyaret Tepe, 2006 Season", *Anatolica* XXXIII.

Matney ve diğerleri 2011

Matney, T., MacGinnis, J., McDonald, H., Roaf, M., Smith, L. M., "Ziyaret Tepe Kazıları 2002", Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2002 Yılı Çalışmaları, Ankara.

Matney 2012

Matney, T., "Northern Mesopotamia", A Companion to the Archaeology of the Ancient Near East, Volume I, United Kingdom.

Matney ve diğerleri 2017

Matney, T., MacGinnis, J., Wicke, D., Köroğlu, K., "Ziyaret Tepe Asur İmparatorluğu'nun Anadolu Sınırlarını Keşfederken", İstanbul.

Moorey 1980

Moorey, P.R.S., "Cemeteries of the First Millennium B.C. at Deve Höyük, Near Carchemish, Salvaged by T.E. Lawrence and C.L. Woolley in 1931", *British Archaeological Reports*, Oxford.

Muscarella 1988

Muscarella, O. W., *Bronze and Iron, Ancient Near Eastern Artifacts in The Metropolitan Museum of Art*, Metropolitan Museum, New York.

Müller 1999

Müller, Uwe, "Die Eisenzeitliche Keramik des Lidar Höyük", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Nunn 1999

Nunn, A., Stamp Seals From The Collections Of The Aleppo Museum, Syrian Arab Republic, Archaeopress., Oxford.

Oates 1959

Oates, J., "Late Assyrian Pottery from Fort Shalmaneser", Iraq, XXXI (II).

Oggiano 1999

Oggiano, I., "The Experience at Tell Afis, Syria", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Ökse ve diğerleri 2014

Ökse, T., Erdoğan, N., Görmüş, A., Atay, E., Ilısu Barajı İnşaat Sahası Kurtarma Projesi I: Demir Çağı, Mardin Müze Müdürlüğü, Mardin.

Ökse-Görmüş 2014

Ökse, T., Görmüş, A., "Demir Çağında Salat Tepe", Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan, İstanbul.

Ökse 2017

Ökse, T., "Akkad Döneminden Pers Dönemine Kadar Yukarı Dicle Havzası Yerleşim Sisteminde Diyarbakır Kentinin Konumu", Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu Cilt 1, Diyarbakır.

Özgüç 1982

Özgüç, T., Maşat Höyük II, Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi, TTK., Ankara.

Özkaya ve diğerleri 2012

Özkaya, V., Coşkun, A., Şahin, F., "Gre Abdurrahman 2010 Yılı Kazısı", Kazı Sonuçları Toplantısı, 33(1), Ankara.

Parker-Creekmore 2002

Parker, B., Creekmore, A., "The Upper Tigris Archaeological Research Project: A Final Report From the 1999 Field Season", Anatolian Studies, 52.

Parker 2003

Parker, B., "Archaeological Manifestations of Empire: Assyria's Imprint on Southeastern Anatolia", American Journal of Archaeology 107-4.

Radner 2004

Radner, K., "Das Mittlassyrische Tontafelarchiv von Giricano/Dunnussa-uzibi", Subartu XIV.

Reiche 1999

Reiche, A., "Iron Age Pottery from Tell Rad Shagrah (North-East Syria)", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Starr 1937

Starr, R. F. S., Nuzi Volume II, Oxford University Press, London.

Schmidt 1957

Schmidt, E. F., Persepolis II, The University of Chicago Press, Chicago.

Schmidt 1999

Schmidt, C., "Die keramik der Areale a-f in Kar-Tukulti-Ninurta", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Schneider 1999

Schneider, E., "Die Eisenzeitliche Keramik von Tell Sheikh Hassan (Syrien)", Iron Age Pottery in Northern Mesopotamia, Northern Syria and South-Eastern Anatolia, Münster.

Şenyurt 1988a

Şenyurt, S. Y., Çok Renkli Geç Asur Devri Seramiği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Şenyurt 1988b

Şenyurt, S. Y., "Girnavaz Kazıları Işığında Geç Assur Devri Düğme Dipli Vazoları", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi XXXII (1-2).

Şenyurt 1995

Şenyurt, S. Y., "Late Assyrian Painted Pottery from Girnavaz", Eski Yakın Doğu Kültürleri Üzerine İncelemeler, Studies for Ancient Near Eastern Cultures, İstanbul.

Şenyurt 2002a

Şenyurt, S. Y., "İlisu Barajı-Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı", Kazı Sonuçları Toplantısı 23(2), Ankara.

Şenyurt 2002b

Şenyurt, S. Y., "Aşağı Salat 2000 Yılı Kazısı", Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, Ankara.

Şenyurt 2004

Şenyurt, S.Y., "Aşağı Salat 2001 Yılı Kazısı", Ilisu ve Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları, Ankara.

Şenyurt 2006

Şenyurt, S. Y., "Aşağı Salat Tepe'den Bir Yeni Assur Mezarı (M-29)", Hayat Erkanal'a Armağan: Kültürlerin Yansıması, İstanbul.

Şenyurt ve diğerleri 2017

Şenyurt, S. Y., Erten, E., Aklan, İ., "Aşağı Salat Höyüğü'nden Cam At

Rhytonu”, Seleucia VII.

Tekin 2009

Tekin, H., “Hakemi Use 2008 Yılı Kazılarında Keşfedilen Geç Asur Dönemi Mezarları”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 26-2, Ankara.

Thureau Dangin-Dunand 1936

Thureau Dangin, F., Dunand, M., Til-Barsib Album, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris.

Von der Osten 1937

Von der Osten, H. H., The Alishar Hüyük, Season of 1930-32, Part II, The University of Chicago Press, Chicago.